

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Julius Mägiste
Peatoimetaja

Elmar Elisto
Toimetuse sekretär

Joh. V. Veski.

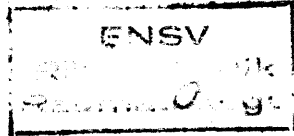
Tartu 1933

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. J. Mägiste, Eesti adverbilõppude <i>-sti</i> ~ <i>-ste</i> , <i>-ti</i> ~ <i>-te</i> vokaalivahelduse tagapõhjast	33
2. P. Ariste, Paar huvitavat eesti liitelaenu eesti-rootsis	47
3. E. Kobolt, Vanemaid isiku- ja kohanimesid	50
4. Kr. Meikop, Murdetekste Nissist	54
5. P. Palmeos, Murdetekste: Juurust ja Suure-Jaanist	55
6. Tegevuse aruanded:	
E. Elisto, Ülevaade Akad. Emakeele Seltsi XIII-ndast tegevusaastast 1932	57
A. Kask, Murdetoimkonna 1932. a. aruanne	59
E. Elisto, „Eesti Keele“ 1932. a. aruanne	60
J. Ainele, Nime-eestistamise Toimkonna 1932. a. aruanne	61
M. Lubi, Stenograafia-toimkonna 1932. a. aruanne	63
7. Kroonika:	
A. Reisman, Ungari Keeleteaduse Selts	63
8. Toimetusele saadetud kirjandust 1932	64

Handwritten scribbles at the top of the page.

4407

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Veski 9—5, tel. 6-55.

Talitus:
Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Eesti adverbilõppude *-sti ~-ste, -ti ~-te* vokaalivahelduse tagapõhjast.

1. *-sti, -ste* eestis ja muis läänemeresm. keelis.

Adverbilõpust *-sti ~ -ste* eriti selle vokaalivahelduse seisukohalt huvituses on kohane kõigepäält vaadelda ta vokalisti esindust e. murdeis. Viimasest loodetavasti pärastpoole tohib teha mõningaid järeldusi. Igatahes kõnealuse adverbitüübi esinduses on murdeis märgatavad geograafiliselt enam-vähem kindlasti piiritlevad alad¹ —

a. *-sti*-adverbi ala, kus kohati rööbiti esineb ka adverbina tarvitatud *-st*-list elatiivi: Saa (L. Lepp) *vanašti, äšti, alvašti* ~ (A. Univer) *vanäst, kenäst*; KJn (A. Anni) *kenästi, vanasti, kibedästi*; Khk *koerasti, änamasti*; Pha (Vätta neem, V. Klaurén) *nobesti, ilusästi, eašti ~ eašt, tššt 'töesti'*; Rei (Tahkuna, A. Raudsepp - Buer) üldine tüüp *kõvasti*; PilKagu (L. Määr) *agarašti, iřmsašti*; PIt (A. Jürgens) *enamašti, rumalästi, alvašti*. Ala, millel domineerib *i*-line adverb, on kasutadaolevate andmete põhjal eestis võrdlemisi piiratud.

b. Seevastu hoopis laialisemalt leidub *-sti*-d kõrvuti *-ste*-ga (resp. *-st*-ga): Hls (A. Univer, I. Org) hv. *kaņ-*

¹ Eesti k. kohta käiv murdematerjal on pärit enamikus Eesti Keele Arhiivi andmestikust (eriti häälikuloolisist ülevaateist ja muidugi häälikuloolisest seminari- ning harjutustöödest, osalt ka AES-i murdesõnastikest), vähemal määral trükitud ainekust (EK, murdeuurimused).

gesti, üvesti, valusti - hl. *vanäst, kinäst, kañgest, ilüst* - *täv-veste, loõliste*; Krk (A. Johanson-Kurvits, erakäsikiri) *ilusti, kõvasti-äste, iluste*; Trv *iluste, kenaste* - hv. *-sti-vanäst*; Kõp (O. Loorits) hl. *alvaste, kurjaste, tigidaste* - „üсна sagedasti“ *õlpsast, rumalast* - hv. *kõvasti, kenasti, ilusti*, ainult üld. *ästi*; SJn (V. Metsamärt, P. Palmeos) hl. *alvaste, irmsaste, aþlaste* - noor. *-sti*, üldiselt *ilusti, kõvasti, ästi*; Hää (S. Soosaar, A. Johanson-Kurvits) *kena|sti* - *-ste, ilu|sti* - *-ste, aledast(i), kiñdlast(i)*; Aud (A. Raudsepp-Buer) hl. *vanaste, rumalaste, ruütuste* - hv. *ästi*; PJg (S. Tanning) *ilusti, eašti, uijesti* - *selgeste, vanaste, kenaste*; Lai (H. Nigul) hl. *raškest-tüüp* - noor. *targa|sti* - *-ste, ästi*; Vän (H. Ringenfeldt, K. Mihkla) hl. *vanaste, ülluste, änamaste, kõbaste* 'kõvasti' - vaid *easti, ilusti*; Koe (H. Ringenfeldt) *-sti* - *-ste*; JMd (H. Klein-Rajamaa) *kiñdla|sti* - *-ste, ilus(as)ti* - *aledast*; Juu (K. Mihkla) hl. *kibedaste, selgeste, ilusaste* - hv. *ästi, arvasti*; Sim (V. Metsamärt) hl. *kõvaste, kenaste* - *vanäst, ilusast, enamast* - hv. *kenasti, ästi*.

c. Kõige üldisem eestis siiski on *-ste* (resp. *-stę*, paiguti kõrvu elatiivse *-st-ga*) adverbilõpuna: Se (A. Kask, J. Mägiste) *hõste* 'hästi', *tävveste, kõvastę* - *vanäst, vaht-sest* 'uuesti'; Vas (O. Parmas) *hüaste* - *hõste, kinaste, kõvastę* - *vanäst*; Rõu (H. Eller) *halvastę, kõvastę, kuřastę, hõste*; Har (L. Seim) *miheste, kõvastę, virgastę*; Plv *räñgäste* - *vanäst*; Räp (E. Hõlpus) *kõvastę*?; Urv (E. Laurits, M. Teder) *alvastę, kurjastę, räñgäste* - *vanäst*; Hel (H. Sirk) *kenaste, iluste, kiñdlaste*; San (A. Meissaar) *vanaste, valuste* 'valusasti', *enämbeste* - (E. Päss) *vanäst*; Puh (H. Osman-Martinson) *kenaste, vanaste, iluste*; Phl (E. Paas) *vanastę, iluste, kiñdlaste, kõvastę* - *kañgest, heřmsast* 'hirmsasti', *valjust*, (ERA, J. Hurda kogud) *kangeste, sägameste* 'segamini'; Rid (O. Kukkur) *äkkiste, uijeste, rohkeste*; Ris *kärmiste, parajaste, odavaste* - *üest, east, kañgest*; Nis *iašte, ülluste*; Mär *vanaste, änameste* - *loõlist, vanäst* (siiski *üe|ste* kõrval ka *-sti*); Kse (A. Tiitsmaa, K. Mihkla) *kañgeste, sandiste, täve|ste* - *-st, kõbäst, õhtrast*; Var (K. Lillimägi) *kireste, sagedaste,*

vanaste (siiski *iästi*); Vig (A. Saareste) *kõbaste* 'kõvasti'; *üijeste* 'uuesti'; Tõs (K. Mihkla) *äkkiste, siledaste, iluste* (siiski ka *ilusti*); PJg ja Tor piiril *juļgeste, parajaste, eašte, loļliste*; Tor (R. Janno, K. Mihkla) *vanaste, kenaste, ilusaste, eašte* (~ siiski kõrvuti *ästi*); Trm (M. Sakson, E. Tikk) üldisem *vanast, ilusast, paremast* ~ hv. *äkkiste, iaste, ruttuste*; SimP (S. Kask) üldine *-ste*, sageli selle kõrval *-st*; VJg (A. Oras) *juļgeste, valjuste, tõeste* ~ *tõest, kõvast, ilüst, ennevanast*; Jõe (G. Must) *kärmeste, koledate*; Hlj (H. Klein-Rajamaa) *iluste* - tavalisem *ilusast, uõnost* 'halvasti', *uõnomast* (siiski Selja kl. *vanasti*); Lüg (M. Blum) *rištamiste, salamiste* - üldisemalt *üvüst, ullust, koledate*; Jõh (M. Blum) *salamiste, lipamiste* 'libamisi' - üldisemalt *kõvüst, tuplist, selgest*; Vai (N. Oder, M. Sepp-Kasikov) *pahast* ~ *päst, paremast, ilusast* - *vanaste, wvveste, pahaste*.

d. Viimaks veel mainitagu murdealad, kus näikse domineerivat elatiivne (? osalt *-sti, -ste* >) *-st*-lõpuline adverb: Ote (E. Paas) *vanast, kaļgest*; VII (B. Vahi) üldiselt *aegsast, vanast, kenast, ullüst*; Jäm (K. Kurgvel) üld. *sandist, kenast*; MMg (isiklikel andmeil) *toredast, kõvüst, aüsst*; Kod (L. Kettunen) *kenäs, süräs, madalas* < *-st(a), -st(ä)* (siiski *üväsši* 'hästi, tublisti', ainuke erand). Ka ülemal punkt a—c on esitatud alu — eriti kirdepoolsest Eestist, kus valitseb *-sti* või *-ste* kõrval *-st* (Saa, Hls, Kõp, TMr, Lai, Trm, Sim, VJg, Hlj, Lüg, Vai, Phl, Mär, Kse). Siia kuulub ka Alu *-sta*-lõpuline adverb juhtumis Lüg (M. Blum) *üvesta*, Vai (ida-osa, M. Sepp-Kasikov) *wvvesta* (~ *wvveste*), mis muidugi on possessiiv-suffiksiiline elatiiv, vrd. sm. *uudestaan* < **-stahen*.

Et tarvitadaolev E. K. Arhiivi materjal oma usaldatavuselt on väga mitmekesine ja saavutatud ülevaade *-sti* ~ *-ste* ~ *-st*-adverbi esindusest eestis lünklik, oleks ettevaatamatu selle põhjal katsuda koostada mingit kategoorse veenvusega kaardikujulist aladepilti. Kuid kokkuvõtteks on siiski võimalik konstateerida praeguses olukorras: *-sti* (punkt a) esineb Saartel ja (sageli *-ste* kõrval) Kesk-Eestis (Jä, osalt Ha ja Pä, vähe VI), kuid mujal valdavamas osas e. keele-

ala leiame *-ste* (eLoodes, suuremas osas eL murdes, Vi-l vaheldumisi *-st-ga*). Elatiivne *-st-lõpuline* adv. on ainuvalitsev (või vähemalt ülekaalus) osalt Sa-l ja, nagu ju rõhutasime, eKirdes (Vi, Põhja-Ta), vähemal määral (üksikjuhtumitena) esineb seda aga peaaegu kogu e. keelealal *-sti-* ja *-ste-lõpu* kõrval. Esinduse kirjavust on põhjustanud murrete laenuvahekorrad, osalt ka kirjakeele *-sti-lõpu* uudne mõjulepääs üksikuis sagelitarvitatavais adverbides (*hästi, ilu[sa]sti*). Eesti murrete kolmikesindus *-sti ~ -ste ~ -st* peegeldub juba vanimas e. kirjakeeleski, näit. Wanradt-Köll'il hee[ft]ti = *hästi*, G. Müller'i jutlustes *auwfafti, findlafti ~ iulfeft, laiffaft, H. Stah'l'il* enamasti *-st-lised* adverbid, nagu *kurjaft, selgfeft, harvemini -fte* (heefte), J. Hornung'il *kurjaft, aufaft ~ findlaft, armfaft*.

Præguses kirjakeeles on rahvakeelele vähem omase *-sti* lõplikule võidule aidanud arvatavasti keeleajaloolise algupärasemuse põhimõte ja kaudsemalt ehk ka teadmine, et soome keelele on omane *-sti*.

Teistes lmsm. keeltes² on kõige laiemalt levinud *i*-vokaalne adverbikuju: sm. *hyvästi*, karj. *hüäzešti*, veps. *tšomaštši, tšomašti(n)*, vadj. *üväässi*, lv. *ārastiz* 'harvasti'³. Selle algsoomelisuses pole seepärast keegi kahelnud. Teine küsimus on, milliseis suhteis see on *-sta-*, *-stä-lõpulise* elatiiviga. Aug. Ahlqvist⁴ juba on pidanud kõnealust adv.-lõppu elatiivist sündinuks *a, ä > i*-ks „moondumise“ kaudu, A. Genetz⁵ on põhjendamatult oletanud selle aluseks *-isetuletuslikke* adjektiive + *tavoin*-sõna, Setälä⁶ eitab elatiivide ja *-sti*-adverbide (< *-stik*) algset ühtekuuluvust, kuid mõonab „juba varast elatiivikujude mõju sellele adverbirühmale“, Kettunen⁷ peab algsm. *-stin-lõpust* lähtudes *-sti*-adverbe algsm-s juba elatiivile põhinenud elatiivideks (*-sta-*, *-stä* + *-in*

² Vt. näit. Genetz, Suomen partikkelimuodot, lk. 155 ja Setälä, ÄH, lk. 218, Kettunen, EK 1922, lk. 38.

³ Lv-s viitab konsonantaines vahest possessiivsuffiksi jäänuusele, vt. Kettunen, m. k. ja Mägiste, Vir. 1928, lk. 285—7. Ka pole sugugi kindel *i*-vokaali algupärasus sääl (*-stiz, -stîz < -stansak?*).

⁴ SKR, lk. 108.

⁵ M. t., lk. 155.

⁶ M. t., lk. 218.

⁷ EK 1922, lk. 37 ja 42.

kontaminatsioon). Et on teisigi sääraseid käändelõpu-kontaminatsioone (vrd. kagism. ja ingeri *kotonta*, e. *kodunt* < essiiv *kotona* + partitiivi *-ta*), siis see seletus tundub vastuvõetav (kuigi *-n* ja *-k* segunemine sõna lõpul vääriks veel üksikasjalisemat vaatlust).

Elatiivset adverbitarvitust peetakse samuti õigustatult algsm-liseks: pääle e. murrete on see tuntud⁸ soome vanas kirjakeeles (*suuresta* 'suuresti') ning murdeis, karjalas (*rutosta* 'rutusti'), vepsas (*ujas* 'kõvasti') ja võib-olla ka lv-s (*knaššist* 'kenasti', < ?-*stin*, *-stik*).

-ste-lõpulise adverbi vokalismile usutava seletuse on andnud Kettunen⁹, jõudes pääle paaril vähem tõenäosel seletuskatsel peatumist seisukohale: „Analoogiline seletusviis näikse nagu vastuvõetavam olevat, ja analoogia andjaks oleks olnud tüüp *esite*, *viimate*, *päälekuete*, *vahelite*, kus *-te* osalt häälikseaduslikult *-ttain* (või *-ttaen* < *-taden*) -lõpust sündinud, osalt aga algupäraselt verbide II infinitiivi konsonanttüvedele kuuluv ains. instruktiiv on (nagu e. *jõude* < *joutten*, *tieten*, *maaten* jne.).“ Hiljemini on sama uurija pidanud võimalikuks oletada, et *-ste* < *-sten* on häälikseaduslikult arenenud elatiivil põhinev ains. instruktiiv (*-*sta-n* > *-*sten*), kus *a* seletuks varase algsm. *a* > *e*, *ä* > *e* muutusega kahe dentaali vahel¹⁰. Viimane seletus on levinud ka suuremasse osasse meie ülikooli juures tehtud häälikuloolistesse harjutus- ja seminaritöodesse. „On kuitenkin vaikeaa mitään varmaa rakentaa tällaisiin adverbisiin, joissa pelkästään painosuhteet voivat aiheuttaa moninaisia muutoksia“, ütleb K. oma seletuse puhul siiski kaheldes. Ja raske ongi uskuda, et kõnealuse adverbi *e-l* oleks midagi ühist võimaliku varase algsm. *a* > *e* muutusega, sest levingu järgi lmsm. keelis otsustades *-ste(n)*-adverb on lokaalne kujund ja niisugusena vaevalt ulatub tagasi nii kaugesse aega kui varasesse algsm-sse. Pääle e. keele leidub neid käepärasolevate andmete järgi veel ainult kitsamail aladel

⁸ Vt. Genetz, Setälä ja Kettunen, main. kohtades.

⁹ Vt. EK 1922, lk. 37–42.

¹⁰ Vt. Kettunen, EKÄH, lk. 154, vrd. ka säälsam., lk. 153 ja Vir. 1924, lk. 57–70, 89–108.

soomes. Juba Genetzi teateil¹¹ on soomes *-sti, -sti'* (hv. *-sta*) „üldine, välja arvatud edelasm.“, kust on noteeritud *-st* kõrval *-ste(n)*. Ainult üksikujuhtumitena *e*-line adv. ulatub säält veel ida poole (*ulosten, ensiste, välisten, sieväste[n]*), suhteliselt laialt on levinud see vaid arvsõnust kujundatuna (*kolmaiste, kolmiste* 'kolmele korrale', juba Agricola'igi *cahdiste-, kolmaiste*-tüüp). Sellega ilmselt ühte kuulub ka sm. nähtavasti possessiivsuffiksiline *-steen-lõpuline*¹² adverb (*kohdasteen* < ? **-stehen, suorasteen* 'direkte', *harvas-teensa* 'på få ställen'), mille esinemisala kohta murdeis pole kahjuks kindlaid teateid. Genetzi teateid *e*-vokaalsete adv-de kohta edelasm-s (*-st* < *-sta, -stä* kõrval) kinnitavad üldiselt ka hilisemad andmed selt murdealalt, näit. Ojansuu¹³ (Rauma murdest) *kovaste ~ -ste, ämuste, äkisten* ja Kettunenil¹⁴ *ehtosten* (Eurajoki), *väliste* (Münämäki) jm. Huvitav võiks olla lisaks tõdeda, et koguni geograafiliselt antipoodses kagusm-s kitsal alal järjekindlalt esineb *-ste*-adverbe, nimelt on seda silma puutunud vähemalt nn. Karjala Kannaselt Johannese khk. murdest (*hienoste* 'hienosti' tüüp säält üldine)¹⁵.

Tahaks kujutella olukorda nii, et e. edelasm. *-ste(n)* kuulub geneetiliselt ühte ja ulatub nii siis juba hilisesse algsm-sse, olles üks e. ja edelasm. päritud ühisjooni¹⁶. Sporaadtselt mujal soomes esinev numeraaladv-de *-ste(n)* ja kagusm. kitsa-alaline *-ste* seevastu võiks olla tekkinud omaette, rööbiti *-ten*-adv-de (vt. alamal) analoogial. Kui *-ste(n)* idasm-s oleks vanemat, võimalikku hilisema algsm-gi algupära, siis ootaks sellest mingeid jälgi vähemalt paiguti karj-ski, mida senised andmed ei näita. Muidugi pole võimatu, et ka edelasm. *-ste(n)* on võinud tekkida omaette, spetsiaalsm. alusel. Kuid e. *-ste-lõpu* laia-alalisusest võib

¹¹ Partikkelimuodot, lk. 73—4. ¹² Säälsam., lk. 28.

¹³ LMÄH, Vokaalioppi, lk. 174.

¹⁴ Suomen murteet I, lk. 2, 10.

¹⁵ Need ja järgnevad käsikirjalised teatmed sm. murrete kohta on pärit Sanakirjasäätiö arhiivist Helsingis; karj.-aun.-lühendi andmed on pärit Soome Kirjand. Seltsi arhiivist.

¹⁶ Nende kohta ligemalt vt. Kettunen, Suomen murteet II, lk. 1—14.

järeldada, et see on tekkinud kui mitte hilis. algsm-s, siis vähemalt otse sellele järgnenud e. keele erielu aegu.

Võttes omaks Kettuneni EK-s 1922 antud seletuse *-ste*-adverbide vokalismi suhtes, nimelt et *e* on analoogia teel tulnud *-te*-adverbidest, peame asjade käigu ligemaks jälgimiseks edasi juba vaatlema e. *-te*- resp. *-ti*-adverbe.

2. *-ti-*, *-te*-adverbid eestis ja nende vasted kaugemal.

Silmitseme esmalt *-ti-*, *-te*-adverbide esindust e. murdeis. Vokaalivaheldust *i-e* silmas pidades käsitleme siin nagu ülemaal *-sti-* resp. *-ste*-adverbelgi eraldi erivokaalseid esindusalu: a) *-ti*-ala, b) *-ti-* ja *-te*- sega-ala, c) *-te*-ala. Neile lisandub veel d) eriliste *-ta*-adv-de ülevaade.

a. *-ti*-tüüpi kohtame kasutatud ainekstikus järgmiselt: Hel *säliitti*; Krk *seliitti*, *laijuitti*, *serviitti* (siiski ka *kigè vīmāde*); Hää *jaõitti*, *õhviitti*, *põegiitti*; Saa *seliitti*; Kõp *illuitti*, *nukkiitti*, *küliitti*; Tor (*nurmevidi*~) *nurmiitti*, *põegiitti*; Ans *piuitti*; Jäm *otseitti*, *kohaitti*, *keigitti*, *vastatti*; Khk *kõveriitti*, *kuhaitti*, *laijuitti* (ent *illijgeitte* 'hooti'); Vll *kõruitti*, *paksuitti*, *võriitti*, *kaksiitti*; Pha (Vätta neem) *tükkäitti*, *pikkuitti*, *omeitti* (ent *esiitte*); Rei *kõruitti*, *küliitti*; PJg *seliitti*, *vihuitti*, *vaheliitti*; Tõs *seliitti*, *vimaitti*, *põegiitti* (ent *serviitte*); Aud *küliitti*, *paeguitti*, *õseitti* (ent *õijeitti*~-*tte*); Var *põegiitti*, *vaheliitti*, *laijuitti*; SJn *seliitti*, *serviitti*, *õhviitti* (vaid *õttè*, *õijeitte*); KJn *ajoitti*, *ntsamaitti*, *lappiitti*, *tükkäitti*; Plt *illuitti*; Sim *vaheliitti*, *õhviitti*, *pikkuitti*; Koe üldiselt *-tti* (näiteid pole esitatud); Juu *võeriitti*, *alaitti*, *õhtaitti*, *seliitti*.

Juba äsjases esituses vilksatas kohati haruldusena *-tte*-adverbilõppu *-tti* kõrval (Khk, Pha, Tõs, Aud, SJn). Märgataval määral segaesindust b) — *-tti*~*-tte* näikse käepärast olevate andmete põhjal esinevat eestis järgmiselt: Kse *seliitti*, *küliitti*~*-tte*; Riis *üõsiitte*, *õijeitte*, *põigeitte*~*paegoitti*, *pikkiitti*, *põeviitti*; Vig *põegiitte*, *nuriitte* 'nurjapidi, võõriti', *küliitte*~*vihuitti* 'vihuti, kiuste', *laijuitti*; Vän *vimaitti*, *omiitti*, *põigiitti*~*seliitte*, *küliitte*; TMr *pikkuitti*, *põegiitti*, *serviitti*~*õmmeitte*(*gi*), *paeguutte* (ka *vaheliide*); MMg *küliitti*, *kõrvuitti*, *kaksiitti*~*perakkuutte* *õtsakkuutte*; Kod *õhviitte* 'als sterke', *õmmeitte* 'jedoch',

ajotte 'zeitweise' - *põegiiti* 'quer'; Trm *nukkeitti*, *suviitti* *sügiseitti* - *vastakkuite*, *ülekkuite* 'ülestikku'; Sim (teistel andmetel, vrd. äsjast -*tti*-ala loendit) *esiitte*, *vaheliitte*, *kaelaakkuite* - *serviitte*, -*tti*, *tujuutti*, *laijuutti*; VJg *serviitti*, *samaitti*, *õhviitti* - *ešte*, *puseriitte*, *tujuutte*, *vaheliitte*; Vai *külitte*, *selitte*, *kohaakkuite* - *oijeitte*, -*tti*, *üösiitte*, (nooremail) -*tti*.

Edasi vaatame, kust e. keelealalt puutub silma c) ainuliselt -*tte*-adverbe: San *säliitte*, *serviitte*, *tujuutte*, *pikkuutte*; Puh *jaotte*, *kõrruite* 'korda mööda', *kaksiitte* 'kaksiti'; Phl *äsite*, *kõrute* 'kõrvuti' (Hurt, ERA), *küliitte*, *paiguutte*; Mär *seliitte*, *parajaatte*, *põegiitte*, *serviitte*; JMd *vastakkuutte*, *ülekkuite*; Jõe *kaksiitte*, *perakkuutte*; Kuu *eritte* 'lahku', *kohaakkuutte*, *ajuutte* (-siiski ka *ajuutti*); Lüg *seliitte*, *õhviitte*, *kaulašsutte* - *kkutte* 'kaelastikku', *likišsutte* 'ligistikku'; Jõh *kaksiitte*, *õsiitte*, *ommikkuutte*; Vai (Utria, Hurda kogude järgi ERA-s) *erite* 'eraldi'.

Lõuna-e. seisukohalt on ootuspärane teatavais tingimusi¹⁷ järgsilpidegi -*tt*->-*D*- muutus, nii siis vastavalt *De*, *Dē*-lõpuline adv.: Puh *ilusade*, *kõvembide*; San *kibedambide*, *kõvembide*; Krl *kõvõrdē* 'kõveriti'; Har *sagehēdē* 'sagedasti', *kimmäde* 'kõvasti', *selgede* 'selgesti', *kilehede* 'kiledalt'; Röp *kõvembide*, *ennembide*, *valusambide*; Vas *nädälide* 'nädalati'. Kuid vormiõpiliselt on osa esitatud adverbe ühtlasi puhtad eL sing. illatiivikujud (*ilusade*, *selgede*, *kimmäde* — vrd. *taivade* 'taevasse') ja needki, mis selgemalt näikse vastavat põhjapoolsemale -(i)*tte*-adverbile (*kõvembide* jt.), võivad olla pluur. illatiivid. On ju adverbiaalselt tarvitatud illatiiv kõigiti võimalik, vrd. Se *haruzahe* 'valusasti', *kimmähe* 'kindlalt', sm. *harvaan*, e. kkl. *harva*, karj. *terväh* 'väledasti' jne. Tähenatagu siiski veel, et eL (vokaaltüveline) illatiivilõpp -*De* (-*Dē*, -*tte*) mitmesuguseist seletuskatseist¹⁸ hoolimata seni pole allakirjutanu arvates leidnud lõplikku seletust. Puhthääliliselt sobib tema lähtekohaks hästi *-*itten*, -*itten*, ja kui võimalduks tõestada adverbilõpu üleminekut käändelõpuks (näit. *valoisaitten*-ad-

¹⁷ Vt. Kettunen, EKÄH, lk. 49.

¹⁸ Vt. näit. F. Pettai, EK 1927, lk. 184—192.

verbi ja **valojsahen*-illatiivi ühises adverbifunktsioonis paralleelselt tarvitamise korral on see kuidagi kujuteldav), võiksimegi asuda seisukohale, et kõnealune eL illatiivilõpp on identne algse adverbilõpuga. Kuid esialgu see on siiski nii vaevu põhjendatav ja ka meie ülesande seisukohalt kõrvaline, nii et peame siin eL -*de*-illatiivi ja -*de*-adverbi vahekorra küsimuse jätma lahtiseks.

Möödamannes ainult mainitagu kagu-eestis -*lde*-, -*ldē*-lõpuline adverbitüüp, mis sageli vastab eP -*ti*-lisele: Se *päivilde* 'päeviti', *tõizilde* 'teisiti', *katsilde* 'kaht viisi', *kõituldē* 'kõhuli'; Har *ütsilde*, *tõisilde*; Krl *kohaldē* 'kohati', *lappilde* 'lapiti'. See on tõenäoselt vahest ablatiivset¹⁹ (või adessiivi + -*de*, -*dē* kontaminatsiooni?) algupära, vrd. ka eP haruldane *põegeldi* 'põigiti' (Juu), Rugajärve karj. *enim-müöldi* 'enimmältä'.

d. -*tt*-liste adv-*de* liigis eP murdeis seisab omaette võrdlemisi haruldane *a*-, *ä*-vokaalne adv.: Vig *seittä* 'seiti, segamini'; Kod (põhja-osas) *piäläkkuiitta*, *peräkkuiitta*; Kuu *kaksitta*, Jõh *üksitta*. Materjalid selle adv.-tüübi kohta on kahjuks puudulikud, nii et raske on tema suhtes võtta lõplikku seisukohta. Võimalik, et siin on tegu adverbiaalset tarvitatud possessiivsuffiksilisest omadusnimede partitiivist (vrd. Kuu *süruittasa* < -*nsak*, *kavaluittasa*, Vas *piutta*, *laijuitta* 'pikuti', 'laiuti') lähtunud -*ta*-moodustisega (< **ttahēn*, **ttāhen*), mis oma esialgselt alalt on edasi tunginud. Kuu, Jõh näiteis võiksid aga peituda ka sm. laened (< *ttain*, või Alu-l vadja-ingeri -*ttā*, -*ttä*). Muide ka osa -*ti*-, -*te*-adverbe on arvatavasti sellist partitiivset algupära, nimelt omadusnimedel rajanevad -*uti*-, -*ute*-lõpulised (*pikuti*, *laiuti* --*te*), ja nii siis oma vokalismilt (-*i*--*e*) on nõjunud teistele -*tt*-listele adverbidele.

Kui, kõrvale jättes äsjase punkt d all käsiteldud erilise adv.-tüübi, silmitseme e. -*ti*--*te* (resp. -*de*)-adverbide esindust, siis märkame: a) *i*-vokaalse adv-*i* ala on üldjoontes sama mis -*sti*-adv-delgi (Saared, VI, võimalikult eP keskosa, lisaks aga veel loodes Lä-l — vrd. ka sega-ala b); e-vo-

¹⁹ Vt. Kettunen, EK 1922, lk. 39.

kaalne (punkt c, osalt b) seevastu esineb enamasti samul murdealul kui *-ste-adv-ki* (eL, loode-e. — viimases siiski on *i*-esindus pääsenud osalt võidule või *e*-esinduse kõrvale—, kirde-e. — kuid sääligi osalt rööbiti *i*-esindusega). Peame ka siin *-tt-*adverbide vaatlemisel arvestama neid reservatsioone, mis ülemaal, lk. 35 *-sti--ste* puhul tegime käsitluse aluseks oleva ainekliku usaldatavuse ning lünklikkuse suhtes ja möönama, et saavutatud üldpilt on ainult umbkaudne, mitte matemaatiliselt täpne. Niipalju siiski peaks võima järeldada äsjasest aladekonstateeringust, et *-sti--ste* ning *-ti--te(-de)* vokaalivaheldus e. murdeis laialt on n. ö. solidaarne: kus leidub *-sti*, sääl ka tavaliselt *-ti*, kus aga *-ste*, sääl seevastu *-te*, *-de*. Sellele vasturääkivusi poleks raske seletada murrete laenuvahekordadega. Lisaks seletub *i* oodatava *e* asemel *-ti-*adverbis murdeti ka hilise assimilatiivse arenguga *-ite > -iti*.

Nagu nägime, Kettunen on viidanud e. *-ti*-, *-te-*adverbi kahesuguse algupära võimalusele, < verbaalsest *-ttain* < **-ttaðen* (**-ttäden*) või **-tten* (**-tten*). Et ligemalt vaagida e. *-ti*-, *-te* algupära küsimust, selleks jälgigem mõlema mainitud adv.-tüübi esindust teistes lmsm. keeltes.

Tüüp **-ttaðen*, **-ttäden* on lmsm. keelis hästi tuttav, nimelt sm-s, vadjas ja karj.-aunuses. Võetagu olukorra valgustamiseks näiteid kõige mitmekesisemalt sm. murdealadelt: Ala-Satakunna *sürrrttäi(n)*–*sürttäi(n)*, *küljättäi(n)*; Häme (Orimattila) *kappaleittai(n)*, *äskettäi*, *parraittai* 'kõige paremini', (Jaala) *poikkettajin*–*ttän*; Kirde-Satakunna *hevo-sittain* 'hevosten tavalla', *hiljottain*; Lõuna-Pohjanmaa *sarottä(n)* < *-ttajin* 'sadadekaupa', *rajaksuttä(n)* 'rajakuti', *äsköittä(n)* 'äsja'; Põhja-Pohjanmaa (Tornio) *laumottajin*, *paikkottajin*; Savo (Juva) *perättäe* 'pärakuti', *paekottae*, (Kangasniemi) *perättäen*, *ihmisittäen* 'inimese kombel'; sm. nn. Põhja-Karjala (Nurmes) *äskettäen*, *tuonottaen*; sm. Lõuna-Karjala (kagusm. Sakkula) *salajttai* 'salaa, salaisesti', *vähittäi* 'vähittäin, vähän kerrassaan'. Soome edela-osast on selle kõrval tavalisemana silma puutunud instruktiivse *-sin-*liitega kontamineerunud adv.-suffiks *-ttaisi(n)*, *-ttäisi(n)*: (Münämäki) *lappiottaishi(n)* 'lapiomitoin', *likittäishi(n)* 'lähe-

tysten', (Metsämaa) *aivottaisin* 'ajoittain', *kannuttaisi(n)* ~ hv. *kannuttai(n)*, (Lõuna-Häme) *kannuttaisin*, *litrottaisi(n)*, (Loode-Satakunnas) *erittäisin*. SmI Kesälahelt noteeritud häälikuliselt huvitavate adv-de *kymmenittei*, *markoittoi*, *kannuttoi* jne. kohta on seletuse andnud Rapola²⁰, viimasel ka paar lisandit kõnealuse adv-i esindusele sm. murdeis. Vadjas on sama adv. ootuspäraselt (*-ade- > > -ā arengu kaudu) -*ttā*-lõpuline: *vōrottā* 'vuorotellen', *ōmnikoittā* 'aamuisin' (Kettuneni jär.), *illakoottaa* 'hiljoikseen, verkalleen', *salamittaa* ~ -*ttai* (Mustoneni jär.; -*ttai* < ing. sm. murdeist?). Lääne-Ingeris Pärspääl esinev tüüp *üksittä* 'üksinda', *öittä* 'öösiti' (isikl. ülestähendused) on vahest laenatud vadjast, kui mitte siin ei tule oletada arenguteed < *-*ttāhen* (resp. -*ttāhen*, vrd. ül., lk. 41 e. *üksittä* puhul öeldud). Karjalas leiame ootuspäraselt arenenud²¹ adv.-lõpu (*-*ttāden*, *-*ttāden* >) -(i)*ttoan*, -(i)*tteän*: *poarittoan* 'parittain', *eritteän* (Genetzi jär.); (Suojärvel) -*ttāen*, -*ttāen*: *kuvoittaen* 'kupomäärin', *külittäen* 'kylittäin'; aunuses (nähtavasti haruldasena, Genetzi jär.) *erittäin*. Liivi -*ttiz-*, -*ttiz-*lõpu kohta (-z suhtes vrd. ülemaal, lk. 36 -*stiz*, -*stiz* adv.-suffiksiti) on raske öelda, millist vokaali see on algelt sisaldanud: *mõlmittiz* 'mõlemat pidi', *ie'uttiz* 'paremale, päri päeva' ('hüviti', Kettuneni jär.). Näide *kiltta* 'külje pääl, kummuli' (Kettuneni jär.), mis nagu kindlamalt viitaks < *-*ttāden-*, *-*ttāden*-adverbile lv-s, võiks vahest aga ka kujunenud olla mingi partitiivse adverbitiivi analoogial, vrd. ülemaal, lk. 41, punkt d all käsitletud e. näiteid.

Ka teiseks e. -*ti-*, -*te*-adv. lähtetüübiks oletatud *-*tten-*, -*tten*-adverbil on laialine esindajaskond lmsm. keelis — sm-s, vadjas, karj.-aunuses, vepsas (? ka liivis, vrd. äsjaöeldud). Esitatagu selle väite tõestuseks näiteid kõigepäält eri sm. murdeist: (Münämäki) *puqlimitte(n)* 'puolimmiten' (< ? *-*ttehen*, poss.-suffiksiline), *perät* ~ *peräten* 'peräti', (Ikaalinen) *ylöksyten* 'pääletysten', (Urjala-Külmäkoski) *suattam päiten*, (Savonlinna) *samatehku*, (Sippula) *alaten*, (Nurmes) *kae-*

²⁰ Kantasuomal. pääpainott. tavujen i-loppuiset diftongit suom. murt., lk. 355.

²¹ Vt. H. Ojansuu, Karjala-aunuksen äännehistoria, lk. 120.

kite’, (Jääski) *ennemmite*, *vanhemmite*, *jälemmite*; NB eriti sagedasti deverbaalsuffiksiga *-tus*, *-tüs* liitunud: (Metsämaa) *likitysten*, *päälitysten*, (Ulvila) *rinnatuste*, *viäretyste*, (Heinola) *vieretysten*, (Saarijärvi) *nojatuste(n)*, (Maaninka) *kohatusten*, (Ilomantsi) *kannatusten* ‘perätysten’, (Tohmajärvi) *jäletysten*, (Pälkjärvi) *kaklatusten*, (Sakkula) *puole-tuste* ‘puoliksi, kahtia’. Väljastpoolt soomet kuulub siiasamasse vadjast *kukalitee* ‘minkä kautta’ (Mustoneni jär.), *viimite* ‘viimaks’ (Jõepära, D. Zvetkov’i jär.); ingerist *salamittee(n)* ‘heimlich’, *väärittee(n)* ‘ungerecht’ (Soikkola, V. Porkka’ jär., < **ttehen*, **ttehen*), *õitfe* ‘öösiti’, *sekamitte* ‘segamini’, *lõõtte* ‘õhtuti’ jne. (Eesti Ingeri, Mägiste näited); karjalast: *poaroten* ‘parittain’, *paikoten* (-*tellen*) ‘paikoittain’, *eñzimõiten* ‘ensittäin’ (Genetzi jär.), *suometen* (-*ttajen*) ‘suomensekaisesti’, *lapsembiten* ‘lapsempana’, *peüten* ‘kokonaan’, *pohjaten* ‘perinpohjin’ (Suojärvi); aunusest: *nägeviten* ‘näkyvissä, -viin’, *parahite*, *-tteh* (< **ttehen*) ‘parhaiten’ (Genetzi jär.); lüüdist: *kuife* ‘kuinka’ (Sununsuu); vepsL-st: *kaglaten* ‘kaelakuti’, *jälgeten* ‘järestikku’, *päljeten* ‘päälakute’, *läheten* ‘lähestikku’, *kahtufen* ‘kahel viisil’ (Kettunen i jär.).

3. Käsiteldavate adverbide algupäraküsimusi.

Käsiteldava kahe lmsm. keelisel laialt tuntud adv.-tüübi algupära ligem seletamine pole nende ridade otsene ülesanne. Nägime juba lk. 37, et Kettunen nähtavasti lähtub eeldusest, need olevat pärit verbaalsest instruktiiv-infinitiivist (võrreldes kujusid *jõude* — *vahelite*). Sm.-karj.-aun.-vadjajäin-, -ttajin-adverbide suhtes näit. kaldub teatavate reservatsioonidega samale seisukohale Rapola²²: „Määratapauksissa voi *-δ- olla 2. infinitiivin ainesosa“. Sm.-ten-adverbides ja osalt ka -ttajin-adverbides R. näikse oletavat mingit -tt- list pronominaalsuffiks, mis aga on jäänud lähemalt põhjendamata (ka selles artiklis Vir. 1919, millele R. viitab) ja mida vist küll olekski raske põhjendada. Kui kord juba on printsiipiaalselt võimalik adv.-lõppu -ttajin,

²² Tsiteeritud diftongite-teos, lk. 355.

-*ttäin* pidada verbipõhjaliseks (vrd. sm. kkl. infinitiive *valittaen*, *kuluttaen*, Ala-Satakunna *opëttai[n]*, Juva *üllüt-täe[n]*, karj. *voittoan* 'võites' jne.), siis pole põhjust kahelda ka *-tten-*, *-tten-*adverbide verbipärasuses (vrd. e. *jõude*, MMg *iõstè*, *kiuste* < ? **kiusatten*, Thor-Helle' gramm., lk. 193 *tutte teäta* 'allen und jeden bekannt' < **tuſſen* < **tunſten*; sm. *juosten*, *temmaten*; karj. *poaten*, *varaten*; aun. *nähte*; vepsL *fetën* 'teades', *iõstën* 'joostes' jne.). Vastuvaidlematult verbaalse päritoluga nominaaltüvedele liituv adv.-suffiks²³ on frekventatiivverbidest adverbide kandunud sm.-karj.-aun. *-telle(n)*: edelasm. *aikotellen* (Ojansuu jär.), sm. (Münämäki) *kürotellen* 'kuurottain', (Ikaalinen) *yksitellen* 'ükshaaval', *vähitellen*, Kirde-Satakunna *vähitellen* (Setälä jär.), Lõuna-Pohjanmaa *voorotellen*, *yksitellen* (T. G. Aminoff'i jär.), (Orimattila) *vuorotellej.*, (Maaninka) *vuorotellen*, (Ilomantsi) *kyllitellen* 'hyvin kylläisesti', *kylitellen* 'kyläkunnittain', (Kesälahti) *kaksitelle*, *kolmitelle*, *monistelle* (viimane NB— *-stella-*verbide analoogial), (Muola) *vähitelle*; karj. *paikotellen* 'paikoittain' (Genetzi j.), *savoitellen* 'sadadekaupa' (Suojärvi); aun. *ajjottellen* (Genetzi j.). Kõnealune adverbimoodustus pole isegi täiesti võõras meie e. keelele, vähemalt vrd. Thor-Hellel (sõnastikus, õõfte -) *ootelle* 'schauerweise' (vrd. *hoog*, *hooti*). Nagu *-telle(n)*-adverb, niisama ilmselt verbaalse tagapõhjaga on näit. veel lüüdi (Sununsuu) adv.-tüüp *kumadi* 'alassuin' (vrd. sääls. instruktiivseid infinitiive *ištudi* ~ *ištudes*, *nukkudi* 'nukkuen' jt.).

Nüüd siis küsimus: kumb lähtekoht kõnesolnuist võiks olla e. *-te-*, *-ti-*adverbidel, kas **-ttaden* (**-ttäden*) või **-tten* (*-tten*, **-tten*, *-ten*)? E. *i*-vokaalne variant ei saa kummastki neist seletuda, see peab olema oma vokalismilt analoogiline, ja analoogia alusena pakunduvad kõigepäält *-sti-*adverbid, mis eriti usutav juba sellegi tõttu, et e. *-sti* ja *-ti*, nagu ülemal nägime, on murdealaliselt n. ö. solidaarsed. Analoožilise *i* tekkimisele on muidugi omalt poolt kaasa mõjunud ka teised instruktiivsed adverbid, vrd. edasi kirjutise lõppu. Säärast sekundaarsed *i*-d ses adv-s on vähemal

²³ Vt. juba Genetz, Partikkelimuodot, lk. 156.

määräl märgata mujalgi lmsm-s, vrd. nimelt vepsL *po.õeti* 'pooleks, kaheks võrdseks osaks', *tagaspäti* 'tagurpidi' (Kettunen i jär.). Seevastu *e*-vokaalne adv.-variant eestis *-te* võiks tulenenud olla niihästi algkujust < **-ttaðen*, **-ttäðen*²⁴ kui ka lähtekujust **-tten*, **-tten*. Kuid viimane võimalus on nende ridade kirjutaja meelest kindlasti usutavam, sest 1) pole tõenäone, et **-ttaðen*-lõpp kogu e. keelealal oleks ühtlaselt kontraheerunud (vrd. murd. *kirjutes*, Se *kitõtteh* ~ teisal *kirjutades*, soomepärases Kuu rannamurdes koguni *andakes* 'andes'²⁵), ja 2) eL *-de*, *-de* tuletamine lahtissilpsest < **-tta|ðen-*, **-ttä|ðen-* lõpust oleks riskantne. Lisaks veel kui võtame arvesse, et ülemaltehtud oletuse järgi *-stēn-*, *-sten-* adverbid kui *e-le* ja edelasm-*le* ühised võiksid kuuluda juba hilisemasse algsoomesse, ja niisugusel korral nende *e*-vokaali seletamiseks saame tarvitada vaid **-tten-*, **-tten-* adverbe, siis on loomulik võtta e. *-te*-adv-*de* lähtetüübiks viimaksmainitu.

Käsiteldavate *-sti-*, *-ti-* ~ *-ste-*, *-te*-partiklite vokalismi seletamisel tõstatatud partiklite vastastikuse mõjustamisprobleemi valgustamiseks juhitaugu lõpuks veel tähelepanu eP partikli-lõpus *-mini* ~ *-mine* leiduvale samasugusele vokaalivaheldusele. Kirjakeelele omast *-mini*-lõppu on allakirjutanu juhuslikumat laadi põiminguis järgmiselt: Hää *paramini*, Saa *segämini*, Kõp *sittemini*, VII *paremini*, Var *valusamini*, Aud *alvemini*, Tõs *eredamini*, Vän *kõbemini*, Pil *ännemiini*, SJn *segamini*, Juu *kõbemini*, Lai *valusamini*, Sim (edela-osa) *paremini*, Trm (hv.) *segameni*. Selle asemel esineb murdeti *-mine*: Hls (hv.) *kõvemine*, San *üllemine*, Phl *segamēnē*, Koe *üllemene*, Sim (põhja-osas) *-mine*, VJg *kiännimine*, Jõe *sekamine*, *pikkamine* 'pikkamisi', Vai *paremine* (~ nooremail *-mini*). Oletatavasti *-mini*-lõpus *i* on algupärane kui instruktiviaines (< *-in-in*, kahekordne instruktiviilõpp), *e*-line *-mine*-tüüp nii siis peaks olema hiline. Nii juhuslik kui ka on äsjasaadud esindustepilt *-mini* ~

²⁴ Vrd. ligikaudu vastavaid kontraktsioone *kandes* < **kanta*+*õgssa* vt. Kettunen i EKÄH, lk. 181.

²⁵ Vt. Kettunen, tsit. teos, lk. 182.

-mine vahelduse kohta, nähtub sellest siiski selgesti, et *e-line -mine*-adverb üldjoontes esineb samadel aladel kus *-ste, -te*. Peaks ilmesti tohtima nii siis arvata, et *-mine* vokalismildasa on viimaste häälikulise analoogia vili. Edasi võiks koguni oletada, et ka mõnes teises instruktiivse algupäraga või instruktiivse adv-i analoogial kujunenud e. *i-lõpulis* adverbis murdeline vaheldus *-i~-e* seletub nii, et *e-line* variant on tekkinud *-ste-, -te-*adverbide analoogial. Nõnda vahest võiks lugu olla adv.-lõppudes *-li~-le* (näit. kkl. *külili, selili* ~ Har *sällile, küllile*, Tõs *piikkali* ~ *istukõkile*) ja *-si~-se*²⁶ (kkl. *tagasi, vägisi* ~ Ris *tagase*, MMg *vägise*). Kuid nende jälgimiseks puudub käesoleval korral ulatuslikum ainek ja nende ridade ülesandeks võetud otsekohesest e. *-ti-* ja *-sti-*adverbi küsimuste selgitamisest viiksid nad meid juba eemale.

J. Mägiste.

Paar huvitavat eesti liitelaenu eesti-rootsis.

Upsalas Rootsi Murdearhiivis (Svenska Landsmälsarkivet) eesti-rootsi kogusid läbi vaadates puutus Nils Tiberger'i laiaulatuselises ning suurepärases hiiu-rootsi sõnastikus silma kaks kummalist sõna — *git* ja *käse*, mis mujal idarootsi alal on tundmatud ja millega rootsi filoloogid ei osanud midagi peale hakata. Sõnade juurde lisatud näiteid lugedes võis aga eestlane kohe märgata, et tegemist on laenuga eesti keelest, pealegi haruldase laenamisahtusega. — Eesti-rootsi on igas suhtes täielikult läbi imunud eesti ainesega, olgu küsimuses hääldus, sõnavara või lauseehitus. Eesti mõju on tunginud ka morfoloogiasse, kuid siia siiski ainult mõnede lõppude erilise funktsiooni näol. Niisugust tähelepandavat asjaolu, et võõrale sõnale liidetakse lausa eesti lõppe või et vähemalt eesti laenud säilitavad ka eesti lõpu, mida kohtab lisaku vene murdeis, ei tule eesti-rootsis mainitavasti nähtavale. Kõne alla võetava

²⁶ Muidugi võiks *-se* algkujuks murdeti oletada ka illatiivi <*-*sehen*, *-sehēn* või koguni ainsuse instruktiivi *-sen*, **-sēn*.

kahe sõna juures näeb küll eesti morfeemide laenamist, kuid neid niisugustena ei ole hakatud tarvitama laenlõpuna rootsi keele raamides, vaid on mindud suur samm edasi ning moodustatud uued iseseisvad sõnad. Üldkeeleteadus tunneb üldse vähe vastavaid juhtusid, ja sellepärast on siis küllaltki tähtis, et lähemalt puudutada *git* ja *käse* sõnade teket.

git.¹

git 'nekande pleonasm', 'eitav pleonasm'. *ve ha ænt vita git, æn káta have tær óngar* 'vi ha inte vetat ens, att kattan har gjort ungar dár', 'meie pole mitte teadnudki, et kass on seal pojad teinud', — *he kómær iðr ænt aks git* 'i år blir det inte ax ens', 'tänavu ei tule [ühtegi] vilja-peadki'. — *ja kan ænt git name gæva ot te* 'jag kan inte säga dig namnet', 'ma ei või sulle [teatud asja] nimegi anda (= öelda)'. — *ne hoa ænt vare stände git* 'man har alldeles inte sett er', 'teid pole olnud nähagi'. — *ve fõ ænt boğa iðr brē git* 'vi kan i år inte baka bröd', 'meie ei saa tänavu leibagi küpsetada'. — *ko dir-doana kom, sæn ha ænt gálfolke tola git hõle, tom ha tola læle* 'då *dyrdagarna kom, så har folk förr inte ens talat *hårdligt, de ha talat *lättligt', 'kui pühad tulid, siis vanarahvas ei rääkinudki kõvasti, nad rääkisid tasa'.

Nagu näidete eestikeelseist tõlkeist näha, vastab hiiurootsi *git*-sõnale kõikjal eesti rõhutav lõpp *-ki* - *-gi*. See eesti lõpuke on ka kahtlemata olnud rootsi sõna ees- ja algkujuks. Hiiu eesti murretes on eitavas kõnes *-kid* ja *-gid* eriliselt meeeldi tarvitusel, mida illustreerigu mõningas näide rootslasile lähimal seisvaist Kõrgesaare ja Suuremõisa murdeist: Kõrgesaare — *vikkitaagunē olu't polē ānāom ā ūñtiigiD* 'viimane õllevirre pole enam hea sugugi'; — *siñD polē olñD neñjagiD* 'sind ei ole olnud nähagi'. Suuremõisa — *tā.pole senē āogv lā.va.õbuičkēD valmēs tei'n* 'ta pole selle

¹ Trükitehnilistel põhjustel pole võimalik laduda kõiki tähti järgnevais tsitaatides rootsi transkriptsioonis. Nii näit. pikkusmärgid, mis rootsi transkr-is on tähtede all, on siin asetatud tähtede peale, kuna esimesed tähetüübid täiesti puuduvad, viimased aga enamasti on olemas.

Toim.

ajaga heinaveoraamigi valmis teinud'; *hobune lehëB, vällalistë hobune, pole pärijäd kedäo^sgëD, lahtë pëSN* 'hobune läheb, lahtine hobune, pole omanikku kedagi, lahti pääsenud'.

Harilikemalt on eesti *B, D, G* eesti-rootsis edasi antud *p, t, k*-na või kvaliteedilt enam-vähem *B-, D-, G*-le võrdsete helitute meediatena, mida rootsi murdetähestikus tähistatakse *þ, ð* ja *ğ*-ga. Helilise *g*- esinemine *git*-sõna alguses ei ole siiski ootamatu, sest teatavasti muutuvad eesti *B, D, G* seda helilisemaks, mida kaugemal nad on sõnas ja mida rõhutamaks muutub asend. Fonoposootilised uurimused näitavad, et isikuti või sõnuti võib helitu meedia asemel häälduda ka enam-vähem või täiesti heliline vaste.

käse, käsande.

kæze, kæise, kæizand, kæizn, kæiset 'helt liten', 'õige väike'. — *ja var lidn kæizand, ko he hüuse guurdest* 'jag var helt liten, då det huset gjordes (byggdes)', 'ma olin üsna väike, kui see maja tehti'. — *svart-kröga hon æ lill kæise o gal kolande svart* '*svartkråkan hon är helt liten och (*gammal) kol svart', 'mustvares, ta on õige väike ja va süsimust'. — *træ-pligar, smo kæse grañar* 'trä-pligg, mycket små och smala', 'puupulgad, üsna väikesed ja peenikesed'. — *hon æ lill kæise* 'hon är helt liten', 'ta on üsna pisike', — *smo kæse wρνnar* 'små, små ord el. bokstäver', 'õige tillukesed sõnad või tähed'. — *æn lidn kæize poige* 'en liten, liten pojke', 'õige pisike poiss', — *to bærike-loyme æ lidet kæiset* 'då björklövet är helt ungt', 'kui kaseleht on üsna pisike (üsna noor)'. *Käse* lähtekohaks on olnud eesti deminutiivne tuletuslõpp *-kene*: *-kese*. Eeltoodud näidetes esines rootsi vaste üksnes paralleelina sõnadele *lill* ja *smō* 'väike', mis ei olene näidete juhuslikkusest, vaid, murdeuurija märkme järele, on ainuke esindumisvõimalus. Selle tarvituskitsenduse juured ulatuvad Hiiumaa eesti keeleni, kus lõpp *-geņe* ~ *-geine* ~ *-geņe* ~ *-geine* on täiesti ebaproduktiivne ning võib liituda rudimentaalselt vaid mõne üksiku sõna külge. Üldisemalt on deminutiivsuse väljendajana *-ne* ~ *-ne*, ehkki ka see lõpp on võrdlemisi haruldane. Moodsa *väike* ja *vše: ne* ~ *vše: ne* sõnade kõrval esineb, vähemalt vanemal

põlvel, *veheGene: vheGese - vheGeine: vheGeise* jne. Sellest sõnast just on siis lähtunud lõpp **-käise* eesti-rootsi. Laenamine ei ole väga noor, sest 1781. aastal Hiiust lahkunud Gammalsvenskby murdes on *kæize* täiesti kodune. Vanema ea poolt kõneleb vahest ka *k-* sõna algul. On põhjust oletada, et *käse* laenamise ajal kuuldus Hiiu eesti järgsilpide *-k-* rootsi kõrvale veel põhijoonelt teenuisklusiilina, kuna, nagu varemini nägime, *git-*sõna ülevõtmise aegu olid eesti klusiilid juba tunduvalt enam nõrgenenud ning helilistunud. Rootsi keeles on laenatud lõpp sobitatud kahel viisil omade adjektiivide süsteemi, nõnda et *käse*-le võivad liituda kõik rikkalikud adjektiivi tunnused soo ja arvu järgi, kuid peale selle veel ka oleviku partitsiibi tunnus (*käsande*). Viimast lõppu kohtab laialt ka algupäraste rootsi adjektiivi tüvede juures. Hiiu rootslaste teadvuses ei näi eesti *-kese* ja rootsi *käse* ühtekuuluvus olevat hävinud, nõnda et paralleelselt *käse*-ga esineb viimastel rootsi keelt kõnelejatel (Reigis) uue hilisema eesti mõjuga seletuv *käne*: *æin lzl kæine val-kagō, som giōrdest ot val-bōne færdis* 'en liten *vall-kaka, som gjordes i ordning åt vallbarnet', 'üks pisike karjakakk, mis tehti valmis karjalapsele'.

Paul Ariste.

Vanemaid isiku- ja kohanimesid.

Sitzungsberichte der Altertumforschenden Gesellschaft zu Pernau.
Achter Band, 1914—1925. Pernau 1926. 363 lk. + VI tabelit, 23×14 cm.

Murdeuurimise kõrvale on meil kestvalt rõhutatud kohanimede ja — harvemini — ka isikunimede uurimise vajadust: kuna murdeuurimise tulemused annavad ülevaate keelenähtustest viimaste kuuekümne, parimal juhul seitsme- kuni kaheksakümne aasta ulatuses, võivad ürikkutes säilinud isikunimed — kui nad ei ole rahvusvahelist laadi —, enne kõike aga kohanimed kaasa aidata hoopis vanemate keeleajastute valgustamisele, eriti keelenähtuste kronoloogilise külje selgitamisele.

Huvi vanemate eesti koha- ja isikunimede vastu kinnitavad arvukad sellekohased kirjutised EK vanemates aastakäikudes ning prof. J. M ä g i s t e' teos „Eestipäraseid isikunimesid“ (AES-i Toim. XVIII, Tartu 1929), mis põhjeneb vanemal — trükitud ja käsikirjalisel — arhiivimaterjalil. Eriti viimasel ajal võib tähele panna elavamalt huvi isikunimede vastu, nagu nähtub A. T i i t s m a a' artiklist EK 1932, lk. 88 jj., milles esitatakse aastaist 1409—1624 põlvneva Tallinna

kodanikkuderaamatu eestikõlalisi isikunimesid¹, ja R. Seeberg-Elverfeldt'i ulatusrikkast ülevaatest: *Tartu eesti perekonnanimed 17. sajandi esimesel poolel* (EK 1932, lk. 119—126). Erilistest kohanimedest uurimisele pühendatud tähelepanust kõneleb EKA kohanimedekogu 37 000 sedeliga ning kohanimedest uurimise mainimine uues ülikooli eesti keele õppekavaski.

Neil eeldustel oleks vahest huvitav tähelepanu juhtida eelnimetatud Pärnu Muinsusuurijate Seltsi toimetisele, mis rohkesti pakub lisandeid nii isiku- kui kohanimedele alalt. Ajaloolasele ja geoloogile huvi pakkuvate artiklite kõrval (Lisand kagubalti tulekiviküsimusele, „Tammistu rahadeleid“, Kultuurajaloolisi laaste Vana-Pärnust, Pärnu Suure Gildi vanemast ajalooast, Pärnlasi välis-ülikoolides, Pärnu rae- liin, Rambach'i kogu [tuntud Reiu jõesuu neoliidikultuur] jne.) sisaldab toimetis lk. 143—282 suurema topograafilise uurimuse: F. Baron Stackelberg, *Der Landbesitz im Kreise Pernau zur Ordenszeit*, mis võib pakkuda tõsisemat huvi eestigi filoloogile. Uurimuse avaldatakse esmakordselt suurem hulk arhiivimaterjali (Taani, Rootsi Riigiarhiivist, Pärnu, Tallinna linnaarhiivist, Liivimaa Rüütelkonna, Pärnu Muinsusuurijate Seltsi ja arvukate eraisikute arhiividest), mis hulgaliselt sisaldab talupoja- ja kohanimesid XIII—XVI sajandist, peamiselt küll aastaist 1512—1562 ning Pärnu maakonnast. Kohanimede puhul on lisaks ürikutele kasutatud saksa- ja eestikeelseid kaarte aastaist 1630, 1683, 1797, 1855, 1883, 1914, 1917, mis võimaldab jälgida üksikute kohanimedele eri vorme mitme sajandi vältel.

Millisel määral see uurimus suudab huvi pakkuda eesti keele- teadusele, selle kohta mõni näide.

Kellegi Tallinna kaupmehe arveraamatus esinevad aastal 1512 järgmised talupojanimed: *Jurgen (Moussekulle), Andreus Koppen pockke, Jacob Korse pockke, kubbejas Mychel Mellepockke tho Moussekulle, Bertelt Mellepockke, Nyctauwes Mattyespockke, Mousenick to Salueskulle, Mattyes Wylmepockke*. Aastal 1515 esinevad samas üriku Kubejas *Tonys Mertenpockke, Jans Raudeskulle, Kop Leyue* (< Leviküla, Tor), *Kop tho Memysste* (< Niimiste küla, Tor), *Mattyes tho Memysstekulle, Petter Kurckskulle, Jacob Wenderskulle, Jacob, Tomes Melpockke ja Peter Janspockke*. — Aastal 1519 elutsevad Pärnu külje all „landtlude“ *Talle Petter, Iorgen Kycz, Lickare Jacob, Michel Kokentasch, Matthysz Iocke, Janus, Matthysz Nyrkenn, Matthysz Tulle, Hanneke, Iorgen, Iorgen Koketa* ning *Iorgen Henheyte*. — Aastal 1522 on Reiu külas kuus talu: *Kobachs* (< ? kubjas), *Matthys Lweth* (= ? luts), *Thomas Henheyte, Twer Hantho* (keda 1543 nimetatakse *Touwer Hantho*'ks), *Michel Ryde*.

¹ Üldiselt veenva materjali hulgas siiski mõni kahtlane juhtum: *Kerkou^o*ve ei ole arvatavasti mitte eesti *kiriku^oue*, vaid pigemini alamsks. *kerk(h)owe*, mille latiniseeritud kuju *Kerkovius* esineb ju praegugi veel saksa perekonnanimena Lätis. Nimi *Peter Worst* ei oma spetsiifiliselt eesti ega saksa tunnuseid, ning nimekandja rahvus peab igatahes jääma lahtiseks. *Peter Monyck* v õ i k s vahest olla etümoloogilises seoses haruldase murdelise keelendiga *mõnik* (< mõnitama); see võib aga näisama hästi olla alamsks. *monik* 'munk' (vt. Schiller-Lübben, Mnd. Wb., III, lk. 117 a), mis kajastub näit. kohalikkudes nimedes *Johann von Monnickhusen—Munigkhusen* (piiskopp), *Crystouer van monyckhussen* (Vana-Pärnu kodanik).

(1543. a. esineb seal keegi *Reyde Matz*) ja *Thomas in der heyde* (kelle nimi aastal 1543 on *Nymme Thomas*, vrd. nõmm).

Piiskopile kuuluvate külade talude-nimistust aastast 1534 leiame talupojanimesid *Mattis, liber Hanth Hannenszon, Michell vanna kubias, liber Peter Lembitson, Marth, Thomas Januszon, Harmen Matliszon, Tonnis Robbarth, Richo Hemepe* ning *Otte*. Linna ümbruses asuvatest talupoegadest nimetatakse aastal 1543 *Thomas, Tally Peter, Tonnies Loyketa, Rabbata, Kattelpoicke, Perna, Jurgenn, Peter Kesz, Weszeke, Azeysterpoick, Nirck, Jurgenn Kitzze, Michel Kucketasche, Welle Jann, Pillepy, Meyes, Rebbene Metz*s ja *Reidesu Iürgen* (= Reiusuu).

1550. aasta ürikus esineb talupoeg *Bartelt Haing* oma poegadega *Thomesz, Jacob* ja *Sylle*; järgmiselgi aastal kõneldakse neist, kuid siis kirjutatakse nende nimed *Hannsch, Thomas, Jacob, Sylli*. — Aastal 1551 läänistab piiskopp Johann von Münchhausen oma *Lulle*-nimelist kiltrit üksjalakohaga. — Aastal 1553 kohtame Koongas talupoega *Kopso Lawer*. 1561. aasta läänistus-ürikus esinevad eesti-pärase sõnajärjestusega nimed *Hanni Mattes, Petepe Jan, Ayes poyes, Robbene Jack*.

Häälikuliselt väärib tähelepanu genitiivi tunnuse säilimine nime-des *Andres Koppen pocke* (vrd. *Kop tho Memysste, Kop Leyue*) ja *Hanth Hannenszon*, mujal aga genitiivi *n*-i puudumine. Ortograafiliselt huvitav on grafeem *y* vokaali *õ* tähistamiseks: *Nymme Thomas*.

Võrratult suurema tähtsusega on kõnesolevas uurimuses esinevad kohanimed, mille arv ületab 500. Linnadest nimetagu näitena ainult *Haapsalu* = *Happlis* (aastal 1512), *Happelss* (1514), *Happelse* (1515), saartest *Kihnu* = *Kyna* (1530) ja *Manilaid* = *Maune* (1560). Kihelkondade seas leiame näit. *Hls* = *Alsen* (1546), *Alsten* (1551), *Alesten* (1561); *Krk* = *Karkusz* (1550); *Mär* = *Mergema* (1529) ning huvitav Hää-demeeste tõlgevaste *Guedenn mans becke*.

Mõisanimedest mainitagu näit. *Audru* (Pä) = *Auder* (1521), *Audyr* (1530), *Owdern* (1542), *Auder* (1537—1545), *Awder* (1560)...; *Sõõrike* (Pjg) = *Sõerick*; *Sauga* (Pä) = *Saucka* (XIII saj.), *Sauck* (1554), *Zaucke, Zoucke* (1560); *Tõstamaa* = *Hof Testama* (1553), *Testema* (1560), *Hof Testma, Testiama* (1561).

Rikkalikult esineb külanimesid, nii Pärnumaalt kui kauge-maitki: *Abja* (Hls) = *Abia* (1548), *Abbigen* (1551); *Alaküla* (Lih) = *Allenküll* (1534); *Halinga* (= *Allika*, Pjg) = *Szuer Hallick, Pysszethallick* (1543), *Alliqua* (1553); *Anelema* (Pjg) = *Annennorm* (1534), *Hanninorm* (1544), *Hannennorm* (1624), *Hannilem* (1797); *Are* (Pjg) = *Arrasz* (1624), *Errhe* (1534); *Eapere* (Pjg) = *Eghuer* (1515), *Igaver, Hyguel* (1534), *Jefer* (1624); *Erstma* (Pjg) = *Hertemakulle* (1514), *Hartzma* (1534), *Ertzma* (1624), *Ezma* (1797); *Jänistvere* (Mih) = *Jemstver* (1534), *Jenstfer* (1624); *Kalba* (Hls) = *Kalpenkuf* (1547), *Kalpen külla* (1722); *Kastna* (Tös) = *Caskenenne* (1320); *Kokuta* (Han) = *Kogkgutto* (1534), *Kockotta* (1613); *Koonga* (Mih) = *Kocheca* (1466), *Kokenka* (1527), *Kockenkay* (1534), *Groodt Kokenkay* (1534), *Kokenkaw* (1539), *Kokencka* (1541); *Kurgja* (Vän) = *Kurckkulle* (1515), *Kürge* (1624); *Kuruse* (Mih) = *Curgensalck* (1515), *Korghesylleke* (1515), *Kuryselck* (1534), *Kurresel* (1539), *Kurrasall* (1624), *Kurresel* (1797);

Niimiste (Tor) = *Memysste*, *Memysstekulle* (1515), *Memmest* (1624), *Nemsdi* (1797); Mäense (Han) = *Mentackenn* (1534); Oore (Tor) = *Orghe kulle*, *Orghekulle* (1515), *Ora* (1624), *Orrekül* (1797); Ristiküla (Saa) = *Ristinkul* (1442), *Ristekull*, *Ristekyll*, *Risteküll* (1544); Tõhela (Tõs) = *Toegelis* (1539), *TeHELL* (1624), *Tõhhela* (1797); Tõõtsimõisa (Hls) = *Tetsenmoise* (1551), *Tõtzeroise* (1722); Pootsi (Tõs) = *Poytze* (1534), *Paetz* (1560).

Talunimedest mainitagu näit. Kirbu (Saa) = *Kirpe* (1551); Pärniku (Vän) = *Perneck* (1516); Reinse (Saa) = *Reines* (1560); Kika (Saa) = *Kicksar* (1560). — Jõgedest ja ojadest nimetatagu Halliste jõgi = *Alsztische becke* (1551); Heinaste jõgi = *Haynejecken* (1276); Orajõgi (Hää) = *Orwaguge* (1234); Reiu jõgi = *Reidesu* (1265), *Reidesche becke* (1547); Pärnu jõgi (tol ajal Emajõgi) = *Emihoch* (1234), *Embecke* (1265), *Emmagekke* (XIII saj.); Öisu (Võhkelaaene) oja = *Mudda oya* (1551). — Järvedest nimetatagu Kariste järv = *Karrische* [see] (1551); Öisu järv = *Ossische see* (1551).

Esineb veelgi väiksemate paikade nimesid; maanteedest nimetatagu: Halliste tee (= Ruhja-Viljandi) = *Alsche* [wech] (1518); Kalba tee = ... *aver den Kalpenkulschen wech...* (1547); heinamaadest: Kurgi niit (Saa) = *Kurgische brock* (1504); Karukuru niit (Saa) = *Kurvesche gebrockte* (1511); Soonite (Hls) = *Soo Nite* (1551); soodest: Kikepere soo (Tor) = *Kikeberische gebrockte* (1544); Saare soo (Saa) = *Sarszische brocken* (1504), ... *ut der Sarren...* (1548); Laugasoo (Hls) = ... *gebrockte, genomt Lauwasoe...* (1551). Lõpuks nimetatagu veel Laigiste maanina (Hää) = *Laddekeriste* (XIII saj.) ning Sammaste sild (Krk) = *die Sampsche brugge* (1551).

Morfoloogiliselt huvitav on jällegi omastava -n-i esinemine arvukates nimedes: *Kurgenselck*, *Igentack* (? < jõetaga), *Mentackenn*, *Metzenkulle*, *Peentacken* (veel 1797 *Pentack*), *Tetsenmoise*, *Sesenkerve* (Hls, = sääsekõrve; seal praegugi kohanimi Sääseniit), *Kalpenkul* (veel 1722), *Ristinkul*.

Vanade spirantide jälgi tohib vahest oletada nimedes *Korghesyllecke*, *Curgensalck* (= kure-), *Mergema* (kui siin *g* ei ole puht-ortograafiline), *Codeyogen* (1276, mingi oja Hää-l). — *t-k* vaheldus näikse esinevat nimes *Kastna*, *Kaskenenne*; *m-n* assimilatsioon nimedes *Jänistvere*, *Jemstfer*; *Nüimiste* (? dissimilatsioon; — toim.), *Memyste*. — Varajast *h* kadu näitavad nimed *Alsen* (Hls, 1546), *Annenorm* (1534) ~ *Hanninorm* (1544), *Szuer Hallick* (1543) ~ *Alliqua* (1553) jne.

Mingit kontraktsooni näitavad nimed *Laigaste* ~ *Laddekeriste* ja *Koonga*, mille tüvi vanemates ürikutes erandita *Koken-*. — Tähelepanu väärivad teisendid *Ertsma* ~ *Hartsma*, *Are* ~ *Errhe*. Nende taga näib peituvat teatav balti-saksa foneetiline seadus või ortograafiline joon (vrd. eesti *Varbla*, saksa *Warpel* 1542, *Werpel* 1550; isikunimi *gherttken* Pärnu 1522, kuid *gharttken* Pärnu 1554), mis vajaks põhjalikumat jälgimist.

Niisama suur kui kohanimede arv kõnesolevas üllitises — kui koguni mitte suurem — on nende vanemate kohanimede arv, mis esinevad sama autori üllitises *Das älteste Wackenbuch der Wiek* SbGEG 1927, lk. 78—254. Kuna sellel vanemal tööil puudub register,

mis oluliselt takistab uurimuse kasutamist, on kõnesolev hilisem töö varustatud üksikasjaliku kohanimede-loeteluga, mis sisaldab praeguse nimekuju kõrval ka vanemaid ning annab seega kohe ülevaate töös leiduvate variantide kohta. Uurimus on seetõttu hõlpsasti kasutatav, ning seda võib soovitada üliõpilastele-kohanimekogujatele, kes oma tööle soovivad anda ajaloolist tagapõhja.

E. Kobolt.

Murdetekste Nissist.

1. Äraeksimine.

Kuuldeline tekst Väljataguse külast. Jutustaja Juhan Valtmees, 80 a. v. (1932).

*olin männikkul || kaõssada sammu stt | tänabast läbi
minna || jõime sial õlut || kaõge pimè | pilvoes sügõise õhtu
oli || ilma lumetta moà oli || olin siäl | akkasin koõõ tulema ||
ei näind änam iaste | pime oli || tulind mäda tänabad || kègi
mušt mès ütles molle || sa ei nõ külja | ma aittan siind ||
ma ütlesin talle || mul põle sinu abi taõbis | oõkan isti
minna kül || mušt mès käis ikka mo järel || ma ütlesin ||
tagane minust sãdan | ä kiõusa miind | moõ ei ole sinu abi
taõbis ühti || ma ütlesin talle vël || ilm | mis on mul sõga
tegemest || tulind tänabast | kèrasin oma koõõ || mušt mès jäi
tänaõasse mahà ||*

*ma reakkisin oma naesele seda lugù | et miind kègi
tahtis aedaõta | aga ma ei võõt seda vaõta || naene ütles ||
vaõ se oli vana sãdan isi | kis so kõõbas käis ||*

2. Tahmased silmad.

Kuuldeline tekst Arukülast. Jutustaja Jüri Simovart, 80 a. v. (1932)

*olin koõra ristil kimpus | risti kõrsu jüres || läksin
linna | üks elus kuk oli koa vaõkre pial || risti kõrsu es
tulid maõõuriõkad | vaõgapoesid | siäl oli neid alaõtti || mo
jüre || kauplevad ikka kukke || üks võõtab kukke oma kätte
voattab teist | laseb kukke laõhti ||*

*ma lãn kukke taga õma | kiõnni püldma || vaõgapoissa
oli miõttu tükki || kui üks ei soãnd | sis teine jälle lõi
mulle müõsiga vaõstu silmi ||*

*ma ei soãnd nalõalt kukke kätte || võõõsin kibi moõst ||
kui vël tuleõte | sis aõnnan kibiga vaõstu õmmaid jõnega ||*

ei tei lase kukke kiinni võtta || ma äsin ulluste teist taga |
enne kui kätte sain ||

akkasin jälle liinna põle minema || ei tiänd ühti | mis
nägu ma olin || sõedan edasi | inimesed naerabad | kis
vaštu tulid || pärast sain juba liinna | juhatus üks tuitab
més vaštu tulema | se ütles || kušsa oled käind omitti |
et silmad nī tahmased ||

ma ütlesin || ma tia kedagi || sis tuli mäle | et nēd
vařgapesid müksiga pařsisid mulle vaštu silmi | kui ma
kukke taga äsin ||

Üles tähendanud Kristjan Meikop.

Murdetekst Juurust.

Mahtra sõda.

Kuuldeline tekst Kaiu vallast, Salutaguse külast. Jutustaja Liisu Tiimot,
83 a. v. (1932).

sis oli mahtra sõda, kui ma vēl omä kodu olin.
olin ä peäl, kes teab ku vanä ma olin, ja nägin kui stī
kaijū põlt tuli sūr salk ja teivad olid selgas. ja sis tulid
soldattid ja sis ülem lašti seäl mahtra mõisas mahä ja
sis soldattid läksid laijali. se mahtra sõda tehti sellē pä-
rast, et peremed tahtsid sešt särest mõisa teost lahti soada,
tahtsid reñdi peale soada, sis tõdi liñnast soldattid ja
lašti inimesi mahä ja pärast sis pekseiti neid, kes sõeäs
käisid ja soadeñti ärä ja mis nendega eñtē tehti. es näd
soänd ikkà pīnañta ja pekša kül. saksad elasid ni särest
ja uhkest, vaesed talupojad olid nendē kã nõñnagu kärpsed.
ollä pekseñtud seäl mahtra mõisa õuñes oli piñk old ja
oli pekseñtud nī et lihä tükkid olid liñnanud. kis teab
miñtū sadä õppi nad said.

pärast sis tuli reñdi aeg. agä es se tegu oli ermüs
sūr tehä. ei jõund äñam sellē vašta, kaķs inimest panē
talust välla: teomes obusega ja tüdruk omä levä koñtiga
läbi oašta mõisas tõl ja obuse toit oli omä põlt ja omäl
oli leib — ja sis tüñtärlapsēd ja vanä emä pidid kodu
tõd tegema, õsse pidid sis rehēd peksuma ja kõik. ja kui

sa mõisas tõl olid ja esimese kellä ajaks tükki valmis ei soand, sis mõisa taali es oli piik ja aanti pekse. mõisas käisime sõnikkud vedamas ja peäle tõstmes, meijē tüttarlapsed, linu ropsimas ja agū tegemas ja kõik. nelikümmend naela oli vellu kehraitta ja sis sa pidid nad käsi kroasidega ärä kroasima ja nelikümmend küenart taheitti kaigast ja sis tüttarlapsed käisid neid kaigaid püikkimas. ja koŗral käisid tüttarlapsed ja lehmi lüpsmas ja neile kapsaid tegemas. ma isi tean koa kui aanti nihukse lahtiga mõdedetti ohrä tükk kätte ja õhtuks pidid mahä soama, ni sūr oli, et ei soand süija koa ühti ja nõrgastus tuli peäle.

kui sõdä oli, sis naesterahvad käisid koä vattamas, et mõis pañdi põlema ja mõnēd said voavaitta ja mõnēd pidid müirišse pañdama ja mis nendega tehti. minū mēs olid pisikke pois mahtra sõjā aeg, et pañdud sis sõjā ešt kerštu.

agä sis tuli reñdi aeg, kui nad inimesi said nuhēld.

Üles tähendanud P. Palmeos.

Murdetekst Suure-Jaanist.

Ehalkäijaist.

Kuuldeline tekst Lahmusest. Jutustaja Juhan Silm, 78 a. v. (1932).

vanaste olid õulkkujad poisid, käisid tüdrikkid pīnamas. koŗrā läind kah poisid lakka — näeb valge palaĳkas lakkas ja tüdrikkud magavad. pois kaigand kohē sinna palaĳka peäle, et terē ommikkust — kohē oind pikkali rihā aluse pōranda peäl mās. kü paisnd kattuse lūgist sisse ja seält rihā aluse pōrandalle jüskü palaĳkas. tēnē pois sis vōēnd ta selga ja tañnd ärä viija. peremis ätkkind üles ja näind aĳnast, et varās viB liñnū būd. aĳkand tagā aĳama, agä pois sänd ā vōšsa jōšta. ärä uskuge neid tühā juittü puhujid egā nahk sarvē mehī, kis käevūd õsi riĳgi — nēd on puhā nēd pōŗgu pullid.

Üles tähendanud P. Palmeos.

Ülevaade Akadeemilise Emakeele Seltsi 13. tegevusaastast 1932.

1. Seltsi koosolekud.

Seltsi avalik tegevus on piirdunud peamiselt ettekandekoosolekute korraldamisega. Koosolekuid on peetud 1932. aastal 6, neist 1 peakoosolek. Esitatud on 7 isikult 8 ettekannet. Esinenud on 2 ülikooli õppejõudu, 2 ülikooli lõpetanud õpetajat ja 3 üliõpilast.

Ettekanded olid järgmised:

Õpet. A. Jürgens, *d-* (*de-*) ja *i*-mitmusest ning põhi- ja peamuudetest keeleõpetuses (vt. EK 1933, lk. 13 ja EK-s edaspidi).

Õpet. A. Kasak, Jakob Hurt keelemehena (vt. EK 1932, lk. 1).

Üliõp. E. Kobolt, Mõnest saksa laensõnast eesti keeles (vt. EK 1932, lk. 97 ja 143, Produktiivne saksa laensõna eesti keeles. Eesti roovi ja selle tuletiste etümoloogia ja semasioloogia; vt. ka AES-i koosolekuteateid EK 1932, lk. 95).

Üliõp. E. Kobolt, Saksa laensõnu eesti puusepakeeles.

Üliõp. O. Kukkur, Uusimaid indo-euroopa laenusoove (kokkuvõtet ja vaidlusi vt. EK 1932, lk. 60—62).

Prof. J. Mägiste, Lõuna-eesti verbi personaallõppude uurimisest (vt. Virittäjä 1932, lk. 413, J. Mg.: Niilo Ikola, Eteläviron verbien persoonapäätteistä).

Prof. A. Saareste, Kümme aastat eesti rahvakeele uurimist (vt. EK 1932, lk. 164, Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist; vt. ka AES-i koosolekuteateid EK 1932, lk. 58 ja 59).

Üliõp. A. Tiitsmaa, Kas Tallinn või Tallinna? (vt. AES-i koosolekuteateid EK-s edaspidi).

Ettekandeist on olnud puhtteadusliku iseloomuga 3, ülevaateid tööaladelt 2, tegeliku keele korraldamise, õpetamise ja uuendamise alalt 3. Pikemaid läbirääkimisi ja vaidlusi tekitasid ettekanded Aaviku 100 uue tüvisõna kohta, põhi- ja peamuudete üle eesti keeleõpetuses ning Tallinn ja Tallinna küsimusest (kokkuvõtteid neist vt. koosolekuteadetes, viimaste kohta edaspidi).

Kõigist ettekandeist on seni (= kuni aastakoosolekuni) trükitis ilmunud 4, neist Eestis 3.

Koosolekuist osavõtjaid on olnud üksikuid kordadel liikmeid 11—33, külalisi 5—21, üldiselt 19—33 inimest. Keskmiselt tuleb osavõtjaid ühe koosoleku kohta 28 inimest, neist liikmeid keskmiselt 17, külalisi 11.

2. Juhatuse tegevus.

Juhatus on pidanud 1932. kalendriaasta jooksul 14 koosolekut kokku 118 päevakorrapunkti (eelm. a. 7 koosol. 94 p-ga).

Õigekeelsusküsimusi on juhatus koosolekuil sagedasti lahendatud mitmete asutiste ja eraisikute algatusel. Peale rea väiksemate küsimuste otsustamise on redigeeritud ülemaalist postiasutiste nimestikku, on töötatud välja reegleid 1) sõnalühendite ja nendega ühenduses olevate märkide tarvitamise kohta ning 2) ajalehtede ning ajakirjade, tänavate ja asutiste nimede tõlkimise kohta eesti keelest võõrkeelde ja võõrkeelest eesti keelde. (Reeglid on avaldatud l. a. EK-s, vt. lk. 81—85 ja 127—3.)

Kirjastustegevuse alal on välja antud ajakirja „Eesti Keele“ 11. aastakäik (lähemalt vastavas eriaruandes). Mõnest ajakirjas ilmunud suuremast artiklist on välja antud võorkeelse referaadiga, kaanetatult ja Seltsi toimetiste nr-i all väikesearvuline äratrükk, mida kasutatakse peamiselt vahetuseks emplarideks. Nii eelviimase aasta artikleist 2: A. Koort, Keel ja loogika ning J. Mägist, Algsooime esimese silbi *eü* eesti keeles... Viimases aastakäigus ilmunuist 4, neist l. a. 1: A. Saareste, Eesti keeleala murdelisest liigendusest, s. a. sees 3: A. Saareste, Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist; J. Mägist, Köhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade uurimise puhul ja E. Kolt, Produktiivne saksa laensõna eestis.

Eesti keele bibliograafia osa toimetamist ÕES-i „E. Bibliograafia Aastaraamatus“ on Selts jätkanud (toim. E. d. Roos). Samuti on jätkatud ideoloogilise sõnastiku käsikirja valmistamist.

Kirjanduse levitamise otstarbel on ajakirja esimest numbrit trükitud vähe suuremal arvul ja osalt laiali saadetud proovinumbritena. Ka üksiknumbrid on olnud müügil. EK 1933. a. tellijaile on võimaldatud nelja esimese aastakäigu ostmise poole hinnaga (à 1 kr.). Väljaannete vahetuse jätkamine ja laiendamine on Seltsile toonud väärtuslikku välismaist kirjandust. Seltsi väljaandeid on kasutatud ka kingituseks mõnele Eestis viibivale välismaa stipendiaadile ja uut suuremat väljaannet — Soome-eesti sõnaraamatut toetajaliikmeile, kes oma kohustusi Seltsi vastu täitnud. Seltsi liikmeil on olnud võimalik Seltsi väljaannete ostmisel saada 20% hinnalandumust. — „Eesti Keele“ ilmunud aastakäikude ja muude vanemate väljaannete ladu on olnud „Noor-Eesti“ juures, ajakirja jooksva aastakäigu talitus ja uuemate väljaannete ladu Akad. Kooperatiivis.

Murdeuurimistööd on jätkunud ja suurenenud juhatuse poolt MT ettepanekute põhjal määratud toetistega (lähemalt vastavas eriaruandes).

Hõimutööst olgu nimetatud setu lauluemadele toetise väljamaksmine, kusjuures aasta teisel poolel see talitus on üle antud E. Rahvaluule Arhiivile. Liivlastele on haridustöök toetist antud. Soome-Eesti iseseisvuse mälestamiskapitali stipendiumiga viibis läinud suvel Soomes üliõp. Nikolai Rimmel.

Seltsil on olnud esindaja Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitali Valitsuses.

Suuremaid toetisi on Selts saanud Kultuurkap. Valitsuse osast ja osalt ka Kirjanduse Sihtkapitalist, Tartu Ülikoolilt ja viielt toetajaliikmelt (hr-d prov. A. Imelik Tartus, J. Rumberg, K. Päts, N. Köstner ja R. Trank Tallinnas). Deebitoridelt on kätte saadud suuremad summad, millega on likvideeritud suurem osa korraldamata arveid, mis varemalt lahtiselt seisid.

Seltsi asjaajamine on olnud koondatud. Murdekoogud on olnud deponeeritud Tartu Ülikooli poolt loodud Eesti Keele Arhiivis (Lai tän. 34, viimasel ajal seal ümberpaigutatult teistesse ruumidesse). — Peale mitmete ülesannete äraandmist on ülejäänud asjaajamiskohustused olnud üliõp. R. Tomsoni hooleks, kes on ühriksi korraldanud ka AES-i murdekogusid.

1932. kalendriaastal on juhatus Seltsi vastu võtnud 12 uut liiget (eelm. a. 15). Häälõiguslikkude liikmete üldarv on praegut (aastakoosoleku ajal 5. III 33) 58 (eelmisel aastal 48).

Juhatuses koosseisus läinud aastal suuremaid muudatusi polenud. Juhatuses liikmete vahel olid ametid jaotatud järgmiselt: esimees prof. A. Saareste, abiesimees prof. J. Mägiste, sekretär E. Trinkman-Elisto, abisekretär Ed. Roos ja ajutiselt mag. P. Ariste, laekahoidja õpet. E. Nurm, abilaekahoidja õpet. A. Kask, ametita juhatusliige lektor J. V. Veski.

E. Elisto.

AES-i sekretär.

Murdetoimkonna 1932. a. aruanne.

Akadeemilise Emakeele Seltsi poolt korraldatud murdeainestiku kogumine on jätkunud möödunudki aastal. Lõplikult on Murdetoimkonna poolt vastu võetud 11 stipendiaadi tööd. Kogunud on:

1. Arike, Juhan — Torist ja Vändrast sõnavara veekogude, veesõidukite, metsanduse, kalanduse, kalastuse, tervise, haiguse, arstimise ja surma kohta.

2. Blum, Marta — Iisakust, Jõhvist ja Lüganusest sõnavara heinatöö, mängimise, taevaaloatuse, ilmastiku, vaimude, tontide, nõidumise ja maastiku kohta ja lisanõnastikkude järele.

3. Jõks, Elvine — Jõelähtmest sõnavara lisanõnastikkude järele.

4. Lepp, Leida — Karksist sõnavara kehakatete, surma, tervise, vaimude, haiguste, arstimise, koduloomade ja mõõtude kohta.

5. Meikop, Kristjan — Kullamaalt ja Nissist sõnavara ehitiste, mängimise, nõidumise ja vaimude kohta, teateid lisanõnastikkude järele jm.

6. Palmeos, Pauline — Juurust sõnavara Wied-i järele ja teateid maastiku üle; Suure-Jaanist ja Pilistverest murdetekste ning muid andmeid.

7. Soosaar, Salme — Kadrinast sõnavara toitluse, nõude, tervise, haiguse, surma ja kõlblise elu kohta, samuti ainestikku lisanõnastikkude järele; Järva-Jaanist vähemaid küsimusi.

8. Tam, August — Kodaverest sõnavara ehitiste, mõõtude, kaalude, taevaaloatuse, maastiku ja veekogude kohta, teateid lisanõnastikkude järele.

9. Tanning, Salme — Harglast sõnavara ehitiste, päeva ja öö, mõõtude ja kaalude, metsanduse ja mesinduse kohta ning ainestikku lisanõnastikkude järele; Rõugest teateid veekogude ja maastiku kohta; Kanepist ja Vastseliinast kohanimesid ja muid teateid.

10. Tooms, Mihkel — Viru-Nigulast ainestikku laevanduse kohta; Lüganusest sõnavara suguelu, suguluse, metsanduse ja viljakoristamise kohta ning lisanõnastikkude järele; Kärlast teateid mõõtude ja kaalude, mesinduse, tule ja põllunduse kohta; Kihelkonnalt põllunduse ja sugukonna ning Pühast vaimude ja tontide kohta.

11. Voolaine, Paul — Lutsist sõnavara haiguse, tervise, arstimise, kõlbluse ja mesinduse kohta, teateid lisanõnastiku järele ja häälikuloolist ainestikku.

Enamik neist stipendiaatidest on töötanud umbes 1 kuu, kaks üle 2 kuu ja üks (M. Tooms) üle 5 kuu. Kokku on 11 stipendiaati olnud tööl 571 päeva ehk ümmarguselt 19 kuud.

Peale eespoolmainitud stipendiaatide on ainestikku AES-le esitanud veel murdekogujad Linda Hammermann, Juta Inglist, Teo-

dor Kaljo, Karl Mihkla, Ilse Org, Meeta Ots ja Nikolai Rimmel. Viimaste töid pole aga Murdetoimkond saanud veel lõplikult hinnata ja sellepärast peavad need jääma järgmise aasta aruandesse.

Kogu möödunud aasta tööd jälgides võib kohe märkida, et murdekogumisel pearaskus on täiel määral langenud ideoloogilisele aines- tiku kogumisele, kuna küsitlemine Wiedemanni järele hoopis taga- plaanile on jäänud. Wied-i järele on jätkatud tööd ainult kahes kihelkonnas, nimelt Juurus ja Tõstamaal. Saadud on Wied-i järele aine- stikku 3 139 sedelit (eelm. a. 6 011 sed.). Läbi on küsiteldud seejuures 474 veergu.

Ideoloogiliselt on aga aine- stikku kogunud tervelt 10 stipendiaati. Tähtsamateks ainepiirkondadeks, nagu nägime, on olnud: kalastus, kalandus, veekogud ja veesõidukid, laevandus, metsandus, tervis, hai- gus ja arstimine, põllundus ja heinatöö, koduloomad, ehitised, män- gimine, nõidumine, vaimud ja tondid, taevalaotus ja ilm, toitlus, nõud, kõlbline elu, möödud ja kaalud. Saadud on ideoloogilist ai- nestikku 20 353 sedelit (eelm. a. 4 558 sed.).

Ka lisa- sõnastikkude varal on jätkatud aine- stiku kogumist. Lisaks senistele lisa- sõnastikkudele avaldati möödunud kevadel A. S a a r e s t e ja R. T o m s o n'i poolt „Lisa- sõnastiku teine jätk“, mis sisaldab valiku eelmisel aastal kogutud jälgimisväärselt mater- jalist. Amestikku on lisa- sõnastikkude järele kogunud 9 stipendiaati kokku 8 797 sedelil (eelm. a. 5 382 sed.).

Kuuldalisi murdetekste on esitanud 7 stipendiaati 11 kihelkon- nast. Kokku on saadud tekste 175 lehekülge.

Mitmesugust muud aine- stikku on kogutud 5 027 sedelit, nende hulgas kohanimesisid 906 sedelit ja häälikuloolist aine- stikku 570 sedelit.

Üldiselt on seega möödunud aruandeaastal AES-i arhiiv (hoiul Eesti Keele Arhiivis) rikastunud 37 316 sõnasedeli ja 175 tekstilehe- külje võrra (eelm. a. 18 428 sed. ja 15 lk.).

Murdearhiivi tehnilisi korraldustöid on jätkanud üliõp. Rich. T o m s o n.

Murdetoimkonna juhatajaks ja ühtlasi ka kogumistööde korral- dajaks ning murdeainestiku kontrollijaks oli prof. A. S a a r e s t e. Toimkonna koosseis oli endine; peale juhataja A. S a a r e s t e kuulusid siia veel J. M ä g i s t e, A. K a s k (sekr.), F. L e i n b o c k ja G. R ä n k.

Kooslekuid pidas Murdetoimkond möödunud tegevusaastal kaks.

A. Kask.

Murdetoimkonna sekretär.

„Eesti Keele“ 1932. a. aruanne.

Toimetuse koosseis oli aasta jooksul: prof. J. M ä g i s t e (pea- toimetaja), lektor J. V. Veski ja E. T r i n k m a n - E l i s t o (toimetuse sekretär). Läänud aastakoosolekul kolmanda liikmena toimetusse valitud prof. J. M a r k astus tagasi juba enne toimetustöö algust. Tema asemele sai kolmandaks liikmeks toimetuse sekretär, kuna viimane oli ühtlasi toimetustöökandide esimene kandidaat.

Ajakirja aastakäigu ilmutamise kestel on toimetuse pidanud 6 koosolekut.

Ajakirja suurus läinud aastaks oli määratud kahe eelmise aasta eeskujul — 6 nr-t à 32 lk., kokku 192 lk. Esimest kaksiknumbrit

trükiti 500 eks. (eelm. a. 600). Neist saadeti osa sügisel laiaili proovinumbrina. Teisest vihust (nr. 3-ndast) alates on „Eesti Keelt“ juhatause otsusel trükitud 400 eks. (eelm. a. 450).

Et läinud aasta algul juhatus kohustas ajakirja aastakäiku välja andma jooksva kalendriaasta piirides ja määratud tähtaegadel, pealegi võimalikult üksiknumbrina, siis loomulikult tuli toimetusel neid tingimusi silmas pida. — Eelmise aasta viimane number ilmus alles märtsi keskel. Siiski läks korda uue aasta esimest kaksiknumbrit välja anda apr. lõpuks; samuti kevadel ilmus nr. 3. Ülejäänud kolm numbrit ilmusid sügisseimestril, neist viimane detsembris. Ilmunud on 1 kaksiknr. ja 4 üksiknumbrit. Ettenähtud tingimused on nii siis enam-vähem teostatud.

Ajakirja möödunud aastakäigul on olnud kaastöölisi 25 (eelm. a. 24). Neist oli ülikooli õppejõude 8, muid ülikooli lõpetanud 8, üliõpilasi 5, teisi kaastöölisi 4. Kirjutisi on ilmunud kõiki kokku 47 (eelm. a. 42).

Suurenenud kaastööhulga tõttu pole olnud võimalik kõiki vastuvõetavaid kirjutisi avaldada lähemas numbris, samuti on osa läinud aasta kaastööst pidanud jääma uueks aastaks.

E. Elisto.

EK toimetuse sekretär.

Nimede-eestistamise Toimkonna 1932. a. tegevuse aruanne.¹

Toimkonna koosseis oli: J. Ainelo (juhataja), A. Tiitsmaa (sekretär), liikmed: Joh. Aavik, G. Ränk, E. Sitska, J. Sõster, J. V. Veski.

Möödunud aastal Toimk. tegevus oli suunatud traditsioonilisele kihutustööle, selgitustööle ning nõuandmisele nimede-eestistamise alal, nimede-eestistamise süvendamisele ning elustamisele uute jõudude juurdetõmbamise teel. Püüti hoida asja elevil, mis ka õnnestus.

Kihutustöö eesmärgil on Toimk. tegelased püüdnud kasutada iga soodsat juhust seks, et tõmmata kõne alla nimede-eestistamise küsimust, olgu see seltskonnas, koosolekuil või kongressil. Nimetame siin tähtsamaid esinemise juhtumeid:

1. Joh. Sõster (Akad. Nim.-eestist. Toimk. juhat.) esines seletuste ning juhiste andmisega ÜENÜ ülemaalisel kongressil Tallinnas 17. ja 18. aprillil l. a.

2. G. Ränk esines ettekandega „Noorte ülesanne nimede-eestistamisel“ ÜENÜ ülemaalisel kongressil 12.—13. nov. l. a. Tartus.

Selle järele õnnestus kaasa tõmmata ülemaalist Eesti Noorsoo Ühendust tema hulga (üle 200) osakondadega, kes võttis oma lähemasse tegevuskavva oma otseste ülesannete hulka nimede-eestistamise propageerimise.

3. Toimkonna ettepanekul kutsuti ÜENÜ keskjuhatause kaasabil kokku suurem nõupidamine nimede-eestistamise küsimuse kohta Tallinnasse 11. det. l. a., millest esindajate kaudu osa võttis terve rida seltskondlikke organisatsioone. Sel koosolekul peeti referaadid: 1) A. Tiitsmaa, Eestilisest nimest; 2) J. Ainelo, Ülevaade ni-

¹ Avaldatud lühendatud kujul. — EK toim.

mede eestistamisest, tehnilisi juhatusi ja tulevikukavatsusi; 3) J. Sõster, Kihutustöö tsentrumist; 4) Kohtu- ja Siseministeeriumi esindaja O. Angelus, Nimede-eestistamise tehniline külg.

Nõupidamisel võeti vastu rida otsuseid, millel on kaugemaleulatuv tähtsus nime-de-eestistamise tuleviku kohta ja mille teostamine lasub seni Toimkonna õlul. Olgu siin nimetatud nime-de-eestistamise hinna alandamine (märgukiri Vab. Val-le ja vastav seaduse-eelnõu), Tallinnasse nõuandva büroo ellukutsumine ja laiem keskkoht-organisatsioon kihutustöö juhtimiseks.

Suusõnalise propa-ganda kõrval pandi rõhku kirjalikule kihutustööle. Pidevalt võeti sõna ning avaldati kirjutisi nime-de-eestistamise kohta ajalehis, ajakirjus ja eribrošüüres. Nime-tatud olgu tähtsamad: 1) Toimkonna üleskutse suuremais päevalehis Vabar. aastapäeva puhul 24. II 32. (Selle üleskutse peale tuli järgneva nädala jooksul mõnikümmend nõuküsimist.) — 2) Toimkonna initsiatiivil avaldatud saadiku dr. O. Kalda kirjutis-fõljeton „Üliõpilasihe“ Vabaduspäeva erin-rs (nr. 2). — 3) Sealsamas G. Ränga kirjutis „Lahti väärnimede patust“. — 4) Pikem kirjutis J. Ainelo sulest albumis „Kodu ja Maailm“ pealkirja all „Meie tähtsamaid esmajärgulisi rahvuskultuurülesandeid“. (Albumit trükiti ja läks laiali umbes 5000 eks.) Sellest artiklist tehti äratrukk-brošüür (2000 eks.), mida kasutatakse tehnilise nõuande materjalina (jätkub paariks aastaks). — 5) Toimk. juhataja poolt antud intervjuu Postimehes nr. 91 — 20. IV 32. 6) J. Ainelo ja H. Rajamaa artiklid „Õpetajate Lehes“ nr. 18 — 29. IV 32. Peale selle suuremais päevalehis 11. detš. nõupidamise kokkuvõtteid ja ülevaateid, märkusi, retsensioone ja päevaküsimusi mitmes ajalehes ja ajakirjas mitme autori poolt. Eriti pidas silmas ning juhtis ajalehelist propa-gandat Toimk. sekr. A. Tiitsmaa.

Nõuanne (büroo tegevus). Rohkeile nõuküsimusile ja järelepärimisile nii suusõnal kui kirjateel tuli vastata enam kui pool-teistsada korda. Tuli anda tehnilist nõu, koostada palvekirju, soe-tada uusi nimesid, selgitada, vaielda, laita habu nimesid, konferee-rida jne. Nii on Toimkond 1932. a. jooksul saatnud välja 203 kirja (nõuannet, brošüüri, palvekirjaplankette, raamatuid jne.). On soo- vitatud nime-de-eestitajail otse pöörduda Kohtu- ning Siseministeeriumi poole, kuid siiski on saadetud asjatoimetusi ligi kümme ka Toimk. kaudu.

Üldine nime-de-muutmise toimetiste arv, mis tuli Kohtu- ning Sisemin. läinud aastal, oli umbes 180, neist oli nime-de-eestistamisi ligi 40.

Koosolekuid on Toimkond pidanud 2. Juhatuse koosolekuid on peetud igal nädalal vähemalt kord.

Suureks abiks Toimkonnale on olnud ÜENÜ keskjuhatuse ja osakonnad, kelle hulgas agaramaks osutus Virumaa Keskkorraldus (asukoht Jõhvis) oma alla kuuluvate osakondadega. Tänu on teeninud ÜENÜ Keskjuhatuse esimees hr. Meikop. Samuti rõõmuga peab mainima Toimkonna kõrval töötavat Akad. Nime-de-eestistam. Toimkonda selle esimehe Joh. Sõsteriga eesotsas, kes korraldas traditsioonilise nime-de-eestistamise akadeemilises peres 1. mai puhul.

J. Ainelo.

Nime-de-eestist. Toimk. juhataja.

A. Tiitsmaa.

Toimk. sekretär.

Stenograafia-toimkonna 1932. a. aruanne.

Toimkond pidas möödunud aastal ühe koosoleku. Refereeris koosolekul J. Anso Kunovski' süsteemist. Peatuti ühenduses referaadiga ka Kurrik'u ja Scheithauer'i süsteemil. Läbirääkimistel leiti, et mainitud kiirkirjasüsteemid pole kohased eesti keeles tarvitamiseks.

Otsustati seetõttu peatuma jääda Stolze-Schrey' süsteemi juurde, mis meil praegugi peaaegu ainuvalitsev. Kuna Stolze-Schrey süsteem on eesti keelele kohaldatud mitme isiku poolt (Kivikink, Lubi, Ahas, Habermann jmm.), siis otsustati tutvuda kõigi eestildestega ja võtta aluseks sobivaim neist. See süsteem tuleks viimistella ja täiendada pärast seda, kui statistilise materjali varal on selgunud meie keele struktuur.

Toimkonna juhatajaks oli M. Lubi, kirjatöimetajaks E. Ahas ja M. Pukits.

M. Lubi.

Stenograafia-toimk. juhataja.

Kroonika.

Ungari Keeleteaduse Selts (A Magyar Nyelvtudományi Társaság) peab oma koosolekuid korrapäraselt kord kuus. Viimase aja koosolekud kujunesid järgmiselt. Novembri koosolekul kõnelesid: vene keele lektor ja fonoloogia teoreetik J. Laziczius „Soome-ugri tempuste küsimusest“ (ettekanne ilmunud ajakirjas „Magyar Nyelv“ nr. 1 — 1933) ja J. Juhász „Ung. vendég (= võõras, külaline) -sõna etümoloogiast“ (ilmunud samas ajakirjas nr. 12 — 1932). Detsembri koosolekul esitati 3 referaati: „Ungari zs-hääliku algupärast“ — St. Kniezsa, „Ungari ladina keele š-hääldamise mõjust rumeenia keeles“ — L. Tremli (ilmunud mainitud ajakirjas nr. 1 — 1933) ja „Ung. hűsz-sõnast ja selle sugulasist“ — A. Reisman (viimases esitati hüpoteesi mainitud ung. sõna ühtekuuluvuse kohta ung. *him-* 'mees-jne.' sõnaga, millele ühendusele sisulisi paralleele leidub paljudes keeltes: 20 = inimese sõrmede ja varvaste summa). Jaanuaris oli aastakoosolek, kus õiendati administratiivasju ning kus piduliku ettekandega „Laensõnade laenamisiisist“ esines seltsi abiesimees, tuntud ung. ja slaavi keelte uurija J. Melich (ettekanne ilmunud mainitud ajakirjas nr. 1 — 1933). Veebruari koosolekul kõnelesid: E. Schwartz „Võitlusest Lääne-Ungari kohanimedele ümber“ ja prof. N. Zsirai „Ung. *leány*-sõna algupärast“. Hr. Schwartz avaldas mõne aasta eest uurimuse, kus ta Lääne-Ungari (endise tükeldamatu, mitte praeguse Ungari seisukohalt) kohanimedele ung. algupära esile tõstatab. Austria poolt on sellele vastuväiteid esitatud, mis, nagu tundub, väiksemat objektiivsust osutavad. Hr. Zsirai seletas sõna *leány* liitsõnaks, mille algupära tähendus oleks olnud 'väike naine' (vrd. ung. *kisasszony* 'väike proua' = 'preili'). Märtsikuu koosolekul refereeris G. Bárczi „Keskaja ungari keele häälikutähistuse prantsuse elementidest“ ja J. Juhász esitas ung. *öt-, önt-* 'valama' sõnale vasteid soome-ugrist ning arutas selle sõna (ettekandja esituses õige laia) perekonda ungari keeles.

Nagu sellest katkendilisest ülevaatest näha, jätkab ungari keeleteadus, vähemalt Budapestis, hoolsasti oma lemmikalade — koha-

nimede ja õigekirja ajaloo harrastamist, selle kõrval käsitelles ka printsiipilisi küsimusi ja etimoloogiseerides. Rahvakeele uurimine on kõige selle juures jäänud tagaplaanile.

Budapest, 15. III 1933.

A. Reisman.

Toimetusele ja AES-le saadetud kirjandust 1932.

Kasvatus 1932 — nr. 1—10. Sisuks ms. artikleid: A. Kallits, Sedelite meetod (sõnavara õppimisel jm.). L. Robert, Veel võõrkeele küsimusest meie koolides. A. Öunapuu, Vabade kirjandite ülesanded. Joh. Käis, Lugemis- ja kirjutusõpetust elustavaid võtteid. A. J. Möller, Kirja välimus. A. J. Möller, Kirjutamise algõpetusest. E. Nurm, Kuidas tõsta keskkooli õigekeelsuslikku taset (nr. 6). Aug. Raud, Kooli õpperaamatute ja koolibiblioteekides olevate raamatute keelest. H. Turp, Kõne- ja esinemisõpetus algkoolis. Joh. Käis, Kirjandite teeme ühes inglise koolis. A. Kallits, Kõnearenduse rakenduspunktid keskkoolis. J. Uustalu, Aabitsa õppimisest. — Kirjanduse arvustisi ja ülevaateid: J. Väinaste: *Joh. Käis*, Üldtarvitatavate võõrsõnade sõnastik, II tr. Aug. Raud: *Karl Mihkla*, Lühike eesti kirjanduse ülevaade keskkoolidele II. R. Reiman: *M. Meos*, Vaatlusti ja harjutusi õigekirja õppimiseks III. M. Meos, Märkmleid „Vaatl. ja harj.“ arvustise puhul. R. Reiman, Vastuseks M. Meos'e „Märkmeile...“ Aug. Raud: *G. Suits* ja *M. Lepik*, Eesti kirjandusajalugu tekstides I. R. Reiman: *Fr. Puusepp*, Keelelisi harjutusi õigekirja õppimiseks koolidele I—III. J. Väinaste: *A. Möller*, Eesti keeleõpetus muukeelsele koolidele. R. Reiman: *Fr. Puusepp*, Kirjakeele algmeid (uus harjutustik...). J. Väinaste, Uusi käsiraamatuid eesti keeleõpetuse alalt: *Karl Vainula*, Eesti keele õigekirjutuse-käsiraamat. *Joh. Aavik*, Keeleline käsiraamat niihästi uuendusliku kui ka ametliku keele tundmaõppimiseks. B. Linde, Tähelepanuväärivaid väljaandeid kirjandus- ja kunstiteaduse alalt.

Ajalooline Ajakiri 1932 — nr. 1—3. Sisus ms.: Hans Kruus, „Eesti professori“ küsimus Tartu vene ülikoolis. Fr. Puksov, Raamatu-kauplemisest rootsi ajal Tartus ja Pärnus, eriti akadeemia raamatu-kauplejaist. Hans Kruus, „Oleviku“ asutamine.

G. Suits ja *M. Lepik*, Eesti kirjandusajalugu tekstides I. Tartu 1932, Akad. Kirjandusühingu Toim. IV. 160 lk., hind 3 kr. 50 s.

L. Tohver, Kreutzwaldi väliskirjanduslikust eruditsioonist. Mit einem deutschen Referat: Kreutzwalds Belesenheit in den fremden Literaturen. Tartu 1932, Ak. Kirj.-üh. Toim. VIII. 200 lk., hind 3 kr. 50 s.

Karl Vainula, Eesti keele õigekirjutuse käsiraamat. Autori kirjastus, Tallinnas 1932. 72 lk. Hind 1 kr.

Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat (Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft) 1930 ja 1931. Tartu 1932, OES. 228 ja 380 lk.

Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused (Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft) XXVI. Tartu 1932, OES. 232 lk.

Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat VII 1931. Pühendatud Tartu Ülikoolile 300 aastase kestuse puhul. Tartu 1932, Sihtasutus ERM, nr. 4. Etnograafilised artiklid, 87 pildiga, 144 lk.

Vastutav toimetaja: **Julius Mägiste**.

Väljaandja: **Akadeemiline Emakeele Selts**.

Eesti Kirjastus-Ühisus „Postimehe“ trükk, Tartus. 30. IV 1933.

Kohanime-lühendeid.

EK-s tarvilatakse eesti kohanimedede märkimiseks järgmisi lühendeid:

Alt = Alutaguse	Ksi = Kursi	Rap = Rapla
Alu — vt. Koi	Kul = Kullamaa	Rid = Ridala
Amb = Ambla	Kuu = Kuusalu	Ris = Risti
Ann = Anna	Köp = Köpu	Rkv = Rakvere linn
Ans = Anseküla	Kai = Käina	Ruh = Ruhnu
Aud = Audru	Kär = Käria	Röi = Röigi
Emm = Emmaste	Lai = Laiuse	Rön = Rõngu
Ha = Harjuma	Lih = Lihula	Rõu = Rõuge
Hag = Hageri	LNg = Lääne-Nigula	Räp = Röpina
Han = Hanila	Lut = Lutsi	Sa = Saaremaa
Har = Hargla	Lä = Läänemaa	Saa = Saarde
Hel = Helme	Lüg = Lügánuse	San = Sangaste
Hii = Hiiumaa	Mar = Martna	Se = Setumaa
HJn = Harju-Jaani	Mih = Mihkli	Sim = Simuna
Hlj = Haljala	MMg = Maarja-Magda- leena	SJn = Suure-Jaani
Hls = Halliste	Muh = Muhu	Sör = Sörve
HMd = Harju-Madise	Mus = Mustjala	Ta = Tartumaa
Hps = Haapsalu linn	Mär = Märjamaa	Tln = Tallinna
Hää = Häädemeeste	Nai = Naissaare	TMr = Tartu-Maarja
Iis = Iisaku	Nat = Narva jõe tagu- ne ala	Tor = Tori
Jaa = Jaani (Saaremaa)	Nis = Nissi	Tpa = Tapa linn
JJn = Järva-Jaani	Nmm = Nõmme	Tri = Türi linn
JMd = Järva-Madise	Noa = Noarootsi	Trm = Torma
Juu = Juuru	Nrv = Narva linn	Trt = Tartu linn
Jõe = Jöelähtme	Nõo = Nõo	Trv = Tarvastu
Jõh = Jõhvi	Ote = Otepää	Tva = Tõrva linn
Ja = Järvamaa	Pai = Paide khk.	Tõs = Tõstamaa
Jäm = Jämaja	Pal = Palamuse	Tür = Türi khk.
Jür = Jüri	Pde = Paide linn	Urv = Urvaste
Kaa = Kaarma	Pee = Peetri	Va = Valgamaa
Kad = Kadrina	Pha = Püha	Vai = Vaivara
Kam = Kambja	Phl = Pühalepa	Var = Varbla
Kan = Kanepi	Pil = Pühistvere	Vas = Vastseliina
Kei = Keila	PJg = Pärnu-Jaagupi	Vi = Virumaa
Khk = Kihelkonna	Pld = Paldiski	Vig = Vigala
Khn = Kihnu	Plt = Põltsamaa	Vil = Viljandi khk.
Kir = Kirbla	Plv = Põlva	VJg = Viru-Jaagupi
KJn = Kolga-Jaani	Prn = Pärnu linn	VI = Viljandimaa
Kod = Kodavere	Pst = Paistu	Vig = Valga linn
Koe = Koeru	Pts = Petseri	Vil = Valjala
Koi = Koiva jõe äär- sed eestlased [end. Atu(liina)]	Puh = Puhja	VIn = Viljandi linn
Kos = Kose	Pä = Pärnumaa	VMr = Väike-Maarja
Kra = Kraasna	Pär = Pärnu khk.	VNg = Viru-Nigula
Kre = Kuressaare linn	Pöi = Põide	Vor = Vormsi
Krj = Karja	Rak = Rakvere khk.	Vru = Võru linn
Krk = Karksi	Ran = Rannu	Võ = Võrumaa
Krl = Karula		Võn = Võnnu
Kse = Karuse		Vän = Vändra
		Äks = Äksi

KEELETEADUSLIK AJAKIRI EESTI KEEL

(XII aastakäik, 1933)

ilmub Akad. Emakeele Seltsi toimetusel, aasta kohta kuus numbrit, à 32 lk., kokku 192 lk. Tellimise hind aastaks sise-
maale 2 kr., välismaale 2 kr. 50 s., pooleks aastaks sisemaale 1 kr.
Üksiknumbri hind 35 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja
linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil
Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“
ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu,
Ülikooli 15, telef. 63). Toimetus: Tartu, Veski 9—5. Tel. 6-55.

Varem ad aastakäigud:

I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. — s.

V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk.,
brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.

IX—XI aastak., 1930—1932, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinna-
alandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Erisoodustus:

„Eesti Keele“ 1933. aastakäigu tellijaile annab AES võima-
luse osta EK nelja esimest aastakäiku 50%-lise hinnaalandusega, s. o.
à 1 kr. Kirjalikult soovi avaldades — talituse kaudu (Akad.
Kooperat.), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Ceder-
berg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Eestipäraseid isikunimesid. J. Mägiste. Hind 1 kr.

Wanradt-Kõlli katekismuse kattendid. V. a. A. Saareste. Hind 40 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest.

A. Saareste. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Ladu: O/Ü. Noor-Eesti, Rüütli tän. 4, Tartu.

Soome-estli sõnaraamat. Toimetanud Julius Mägiste. AES-i kirjastus,
Tartus 1931. VIII+688 lk. Hind 9 kr. 75 s.

Algsm. 1. silbi eü eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.

Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga). Albert

Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste.

Avec un résumé. Hind 50 snt.

Kõthklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul.

J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 snt.

Produktiivne saksa laensõna eesti keeles: Eesti roov'i ja selle tule-
tiste etimoloogia ja semasioloogia. E. Kobolt. Mit Referat. Hind 50 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.